

Tussen Oud en Nieuw

Actualisering nota Cultureel Erfgoed gemeente Rijswijk

Bureau Monumentenzorg en Archeologie

Tussen oud en nieuw

Actualisering nota cultureel erfgoed gemeente Rijswijk

Gemeente Rijswijk
Afdeling Stad en Samenleving,
Sectie Ruimtelijke en Economische Ontwikkeling
Bureau Monumentenzorg en Archeologie

Inhoud

Samenvatting	4
1. Inleiding	6
1.1. Een korte geschiedenis	6
1.2. Het belang van cultureel erfgoed	7
1.3. Waarom een nieuwe erfgoednota?	8
1.4. Opbouw van deze nota	9
2. Stand van zaken	10
3. Archeologie	12
3.1. Motivering	12
3.2. Wettelijk kader	13
3.3. Rolverdeling overheden	14
3.3.1. Het Rijk	14
3.3.2. De provincie	15
3.3.3. De gemeente	16
3.4. Doelstellingen gemeentelijk beleid	16
3.4.1. Inbedding in ruimtelijke ordening en gemeentelijke organisatie door archeologische waardenkaart	16
3.4.2. Archeologisch onderzoek in de gemeente Rijswijk	16
3.4.3. Kennis	19
4. Gebouwde Monumenten & Cultuurlandschap	24
4.1. Motivering	24
4.2. Wettelijk kader	24
4.3. Rolverdeling overheden	25
4.3.1. Het Rijk	25
4.3.2. De provincie	25
4.3.3. De gemeente	26
4.4. Doelstellingen gemeentelijk beleid	26
4.4.1. Cultuurhistorie meewegen in de ruimtelijke ordening	26
4.4.2. (Welstands- en) Monumentencommissie	27
4.4.3. De Cultuurhistorische Waarden Kaart	27
4.4.4. Een krachtiger en eenvoudiger regelgeving	27
4.4.5. Bevorderen van herbestemming	28
4.4.6. Actualisatie gemeentelijke monumentenlijst	28
4.4.7. Actief informeren, preadvies & begeleiding	28
4.4.8. Bouwhistorisch onderzoek	29
4.4.9. Instandhoudingssubsidie	29

5.	Voorlichting, communicatie en educatie	31
5.1.	Publicaties, lezingen en rondleidingen	31
5.2.	Zichtbaar maken bouwhistorisch en cultuurlandschappelijk erfgoed	32
5.3.	Open Monumentendag	34
5.4.	Monumentenprijs	34
5.5.	Educatie en Onderwijs	34
5.6.	Social media	34
6.	Financiën	36
Bijlage 1	Archeologische Waarden Kaart	37
Bijlage 2	Cultuurhistorische Waardenkaart	46
Bijlage 3	Monumentenlijst (gemeentelijke en rijksmonumenten)	50

Samenvatting

Rijswijk is rijk aan cultureel erfgoed. De resten van het verleden beïnvloeden de identiteit van onze stad. Ze dragen eraan bij dat Rijswijk een groene en comfortabele plek is waar mensen plezierig kunnen wonen en werken. Het behoud van deze historische overblijfselen is een wettelijke taak van de gemeente. Zij is verantwoordelijk voor de aanwijzing en instandhouding van monumenten, het maken van en de inpassing van erfgoedbeleid in de ruimtelijke instrumenten en het zorg dragen voor de naleving van archeologische wetgeving.

Door de verschuiving van Rijkstaken naar lagere overheden is de gemeente een belangrijke spil geworden in het erfgoedbehoud. Vanuit haar positie heeft ze een goed overzicht van lokale projecten, netwerken, initiatieven en belangen. Daarnaast beschikt zij over een grote lokale kennis van de historie. Het behoeft geen toelichting dat tussen erfgoedbehoud en nieuwe (stads)ontwikkelingen een gezonde spanning bestaat. Als gemeente kunnen we niet alles bewaren en behouden, maar we kunnen ook niet ongestoord bouwen en verstoren. Om de balans (of beter: synergie) tussen beide te behouden moet inzichtelijk worden gemaakt welke historische waarden in een gebied aanwezig zijn, want onbekend maakt onbemind. Door meer bekendheid aan de voorkant van het proces bestaat er minder onduidelijkheid achteraf. Deze nieuwe nota is gemaakt om dit inzichtelijk te maken.

Met deze nota wil de gemeente Rijswijk het volgende bereiken:

1. Duidelijkheid over de rol- en taakverdeling van de gemeente binnen het erfgoedbehoud

De nota maakt inzichtelijk welke verantwoordelijkheden bij de gemeente liggen in relatie tot het werkveld van de provincie en het Rijk. Er wordt antwoord gegeven op de vraag waarom de gemeente bepaalde keuzes maakt om het cultureel erfgoed te behouden. De gemeente is bijvoorbeeld autonoom in het maken van archeologiebeleid. Hierdoor kan zij scherpe keuzes maken en gemotiveerd afwijken van het rijksbeleid.

2. Duidelijkheid over het beleid

De nota bevat heldere beleidsuitgangspunten en is uitgebreid met een archeologische en cultuurhistorische waarden/beleidskaart. Hierin is vooraf inzichtelijk gemaakt welke waarden in een gebied te verwachten zijn, zodat projectontwikkelaars hier rekening mee kunnen houden. Waar ruimte is voor vrijstelling van een vergunningsplicht is deze genomen. Maar vooral binnen archeologie is regulering noodzakelijk omdat het onbekend is waar bepaalde historische waarden liggen. De gemeente behoudt liever de mogelijkheid om tijdens het proces te sturen, dan dat ze achteraf moet constateren dat er geen gronden zijn om te sturen. Met de archeologische beleidskaart en de te ontwikkelen archeologische onderzoeksagenda zullen deze scherpe keuzes gemaakt kunnen worden.

3. Verankeren in ruimtelijke instrumenten

Een belangrijke beleidsontwikkeling betreft de verankering van cultuurhistorie in ruimtelijke instrumenten. Deze nota geeft aan hoe de gemeente dit zal doen. Het belangrijkste instrument blijft het bestemmingsplan, of indien van toepassing de structuurvisie. Door in de ruimtelijke instrumenten duidelijkheid te verschaffen over de cultuurhistorische waarden in onze gemeente, zal zij als volwaardig afwegingskader worden meegenomen bij ruimtelijke ontwikkelingen.

4. Vergroten van draagvlak

Onbekend maakt onbemind. Om cultureel erfgoed te behouden, moeten we eigenaren, ondernemers, projectontwikkelaars, inwoners en bezoekers betrek-

ken. Enerzijds vraagt dit om informeren (regelmatige informatievoorziening via verschillende kanalen afgestemd op de relatie, waarbij visualisaties en belevingsaspecten heel belangrijk zijn), anderzijds vraagt het om het benutten van kansen om met elkaar in gesprek te gaan. De gemeente wil erfgoed zichtbaar maken door het als uitgangspunt én inspiratiebron te gebruiken. Ze zoekt daarbij waar mogelijk de samenwerking met andere partijen.

In deze nota zijn de volgende concrete beleidsvoornemens geformuleerd:

- Als onderdeel van de nieuwe nota zullen een nieuwe archeologische en cultuurhistorische waardenkaart worden vastgesteld waarmee cultuurhistorie verankerd zal worden in ruimtelijke instrumenten;
- Het beleid zal worden aangepast aan de wettelijke eisen;
- Het beleid zal worden afgestemd met provinciale, landelijke en internationaal beleid.
- De kennis over de archeologische waarden worden vergroot en zichtbaar en beleefbaar gemaakt;
- De gemeente gaat cultuurhistorie laten meewegen bij ruimtelijke plannen en in ruimtelijke instrumenten;
- Waar mogelijk wordt herbestemming bevorderd;
- Onderzocht wordt of de gemeentelijke monumentenlijst aan aktualisatie toe is.
- Subsidiemogelijkheden voor monumenteneigenaren houdt de gemeente in stand.
- De gemeente zorgt voor regelmatige informatievoorziening via verschillende kanalen (waaronder social media), waarbij visualisatie en beleving aandachtspunten zijn. Bovendien benut de gemeente kansen om met betrokkenen het gesprek aan te gaan.
- De gemeente gaat met partijen samenwerken om cultureel erfgoed beter op de kaart te zetten.

Landhuis de Voorde uit 1800. Het monumentale landhuis in combinatie met het historische park dragen bij aan de ruimtelijke kwaliteit van het gebied. Hierdoor krijgt het park een hoge verblijfskwaliteit voor omwonenden en bezoekers.

1. Inleiding

1.1. Een korte geschiedenis

De geschiedenis van de gemeente Rijswijk gaat terug tot ver in de prehistorie. Het is dan ook niet vreemd dat het grondgebied van de gemeente zeer rijk is aan archeologisch en cultuurhistorisch erfgoed. Er zijn sporen van bewoning gevonden die dateren uit 3500 voor Christus (Nieuwe Steentijd). Vanaf het begin van de jaartelling maakte Rijswijk deel uit van het Romeinse rijk. Op verschillende plaatsen werden vondsten gedaan die hiervan getuigen (mijlpalen, Romeinse hoofdweg). Wat er na het vertrek van de Romein en in Rijswijk gebeurde, is niet helemaal duidelijk omdat er tot dusverre geen bewoningssporen uit de vierde tot elfde eeuw zijn aangetroffen. Het dorp Rijswijk ontstond rond de twaalfde eeuw, toen de klei- en veengronden vanaf de huidige Van Vredenburgweg (één van de oudste strandwallen van Nederland) werden ontgonnen. De laaggelegen gebiedsdelen tussen en achter de duinenrijen waren zeer geschikt voor weidegrond of akkerbouw. In deze gebieden ontstond een hoge concentratie aan kastelen en buitenplaatsen met bijbehorende landerijen en gebouwen. Rondom de Oude Kerk groeide het dorp Rijswijk, als centrum van voorzieningen, verder uit.

Situatie Rijswijk in 1712 op een kaart van Kruikius. Tientallen Landgoederen op de strandwal en langs de Vliet. Daaromheen een groene zee van weiden. De verkavelingstructuur is nog steeds herkenbaar in de huidige stedenbouwkundige inrichting.

Na de Tweede Wereldoorlog was sprake van een grote woningnood. Wederopbouw-wijken schoten als paddenstoelen uit de grond. Gevolg van al deze nieuwbouw-activiteiten was wel dat een groot deel van het Rijswijkse erfgoed met grote snelheid verloren ging. In de jaren '70 vond een omslag plaats. De cultuurhistorische waarden van binnensteden werden steeds meer erkend en gewaardeerd door nationale en lokale overheden. De Wet op de Stads- en Dorpsvernieuwing (1984) bleek een enorme stimulans om waardevolle gebouwen te restaureren; vaak kregen ze hun woonbestemming weer terug. In de jaren '80 en '90 werden de gemeenten steeds actiever. Rijswijk was één van de eerste gemeenten die over een eigen monumenten-commissie beschikte. Er werd een gemeentelijke monumentenlijst opgesteld en conserverend beleid zorgde dat het overgrote deel van de gebouwde monumenten zorgvuldig werd beheerd en onderhouden. Er werden subsidies beschikbaar gesteld voor het herstel van de oude dorpskern, waarvan goed gebruik is gemaakt. In eerste instantie richtte het Rijswijkse beleid zich op het behoud van de bebouwde omgeving. Archeologie is daar sinds de nieuwe Monumentenwet 1988 en het Verdrag van Malta uit 1992 (door Nederland geratificeerd in 1998) als beleidsvlak in de jaren '90 bijgekomen.

De komende periode wil de gemeente haar blik verder verruimen naar cultuur-landschap, een beleidsveld dat samen met de zorg voor de archeologie en gebouwde monumenten deel gaat uitmaken van het nieuwe erfgoedbeleid. Met het realiseren van een Nota Cultureel Erfgoed wil de gemeente de zorg voor cultuurlandschappen, archeologie, de bouwwerken (zowel de officiële monumenten als beeldbepalende gebouwen en objecten als gevelstenen en hekpalen op een heldere manier samen-brengen om daarmee de integratie tussen de verschillende disciplines te bevorderen.

1.2. Het belang van cultureel erfgoed

Rijswijk is een gemeente met ambities. De gemeente wil zich profileren als groene en comfortabele woon- en werkgemeente in de Randstad. Er wordt gestreefd naar een diversiteit aan woonmilieus. Hierbij is het in stand houden van monumenten en monumentale bebouwing net zo belangrijk als het realiseren van nieuwe woningen. Cultuurhistorische waarden maken immers de geschiedenis van een gebied zichtbaar. Cultuurhistorische waarden zorgen voor afwisseling in het landschap, verhogen de belevingswaarde, dragen bij aan het woongenot en een goed vestigingsklimaat. Behoud en versterking van cultuurhistorische waarden hebben in veel gevallen een positief welvaartseffect. Zie bijvoorbeeld de waarde van oude stadskernen die niet alleen voor recreatie en toerisme maar ook voor wonen, werken en verblijven erg gewild zijn.

Het aanbod van woningen is deels bepalend voor het vestigingsklimaat. Net zo belangrijk is het aanbod in voorzieningen. Onderzoek heeft aangetoond dat de aanwezigheid van culturele voorzieningen voor een belangrijk deel bepalend is voor de vestiging van (hoog opgeleide) gezinnen ¹. De aanwezigheid van cultureel erfgoed onder en boven de grond geeft een gebied identiteit en zorgt voor historische continuïteit en maakt een woonomgeving aantrekkelijk.

Om te zorgen dat Rijswijk aantrekkelijk blijft voor de huidige bewoners en ook om nieuwe bewoners aan te trekken zal de gemeente de verantwoordelijkheid moeten nemen om naast het stimuleren van moderne ontwikkelingen tevens zorg te dragen voor die factoren die Rijswijk hebben gemaakt tot wat het nu is. Het is juist die combinatie van moderne ontwikkelingen en aandacht voor het verleden waarin de gemeente zich kan onderscheiden.

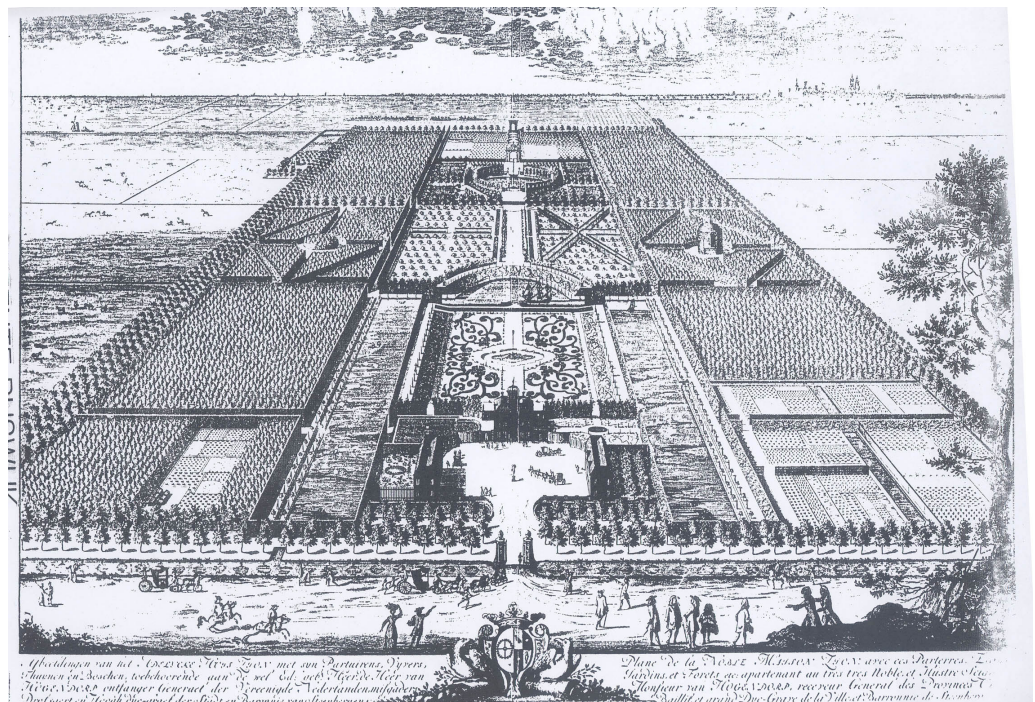
¹ Monument en rendement, De invloed van de monumentenstatus op de waarde van een woning, Maart 2004

De groeiende interesse in het verleden is te koppelen aan het beleid voor cultureel erfgoed op nationaal niveau. Het belang van regionaal en nationaal erfgoed wordt steeds meer erkend en de instrumenten om het cultureel erfgoed een plek te geven in heden en toekomst nemen steeds meer toe. Met de aanpassing van de Wet op de Ruimtelijke Ordening (WRO) en het Besluit op de Ruimtelijke Ordening (BRO) is cultureel erfgoed een actieve rol gaan spelen bij de inrichting van ons landschap. Het doel daarvan is dat resten van het verleden onder of boven de grond niet meer als beperking worden gezien binnen ontwikkeling, maar juist als inspirator of uitgangspunt. Zo heeft de vondst van de 16e eeuwse openbare waterput in de Herenstraat geleid tot een fraai ontwerp waarbij de put in het zicht is gebleven en met een glasplaat is afgedekt. Ook binnen het programma RijswijkBuiten worden archeologische resten van de buitenplaats Sion als inspiratie gebruikt bij het nieuwe stedenbouwkundig ontwerp. Het cultureel erfgoed wordt al bij de eerste fasen van ruimtelijke ontwikkelingsprocessen betrokken, zodat in de planvorming rekening gehouden kan worden met eventuele archeologische, cultuurhistorische en cultuurlandschappelijke waarden.

1.3. Waarom een nieuwe erfgoednota?

De afgelopen jaren heeft een aantal wetswijzigingen plaatsgevonden, waardoor archeologie en monumenten een veel duidelijker afgebakende plaats hebben gekregen in ruimtelijke ontwikkelingen. De belangrijkste van deze wetswijzigingen zijn de herziening van de Monumentenwet in 2007, de inwerkingtreding van de Beleidsvisie Modernisering Monumentenzorg in 2010, de inwerkingtreding van de Wet Algemene Bepalingen Omgevingsrecht in 2010 en de inwerkingtreding van het Besluit Ruimtelijke Ordening in 2012 (deze en overige relevante wetten en de implementatie hiervan in het erfgoedbeleid van de gemeente Rijswijk worden besproken in par. 3.2 en 4.2). Genoemde wetswijzigingen hebben er o.a. toe geleid dat de verantwoordelijkheid voor het cultureel erfgoed nadrukkelijk is verschoven van Rijk en provincie naar de gemeenten. Gemeenten moeten nu zelf hun cultureel erfgoed beheren en zelf de afweging maken tussen archeologische, cultuurhistorische en cultuurlandschappelijke belangen enerzijds en economische, maatschappelijke en overige belangen anderzijds. Hiertoe dienen gemeenten te beschikken over een erfgoedbeleid, waarin de visie op het beheer van het cultureel erfgoed is vastgelegd

De voormalige Buitenplaats Sion met barokke tuinaanleg op een tekening van Pieter van Call uit ca. 1725. Nu resteert bovengronds enkel nog het koetshuis. De historische inrichting wordt als uitgangspunt gebruikt bij het nieuwbouwproject RijswijkBuiten.

en is gekoppeld aan richtlijnen voor de omgang met archeologische, cultuurhistorische en cultuurlandschappelijke waarden. In nieuwe bestemmingsplannen en bestemmingsplanwijzigingen moet rekening worden gehouden met archeologische, cultuurhistorische en cultuurlandschappelijke waarden, en moeten de richtlijnen van het erfgoedbeleid worden vertaald naar concrete voorwaarden aan activiteiten die deze waarden kunnen aantasten. Met deze eis uit het Besluit Ruimtelijke Ordening (art. 3.1.6) is de taak van de gemeenten aanzienlijk uitgebreid.

1.4. Opbouw van deze nota

Hoofdstuk 2 geeft de huidige stand van zaken van het erfgoedbeleid weer. In hoofdstuk 3 zal de visie op archeologie worden toegelicht. Hoofdstuk 4 gaat over de visie op monumentenzorg en cultuurlandschap. Hoofdstuk 5 gaat over voorlichting, communicatie en educatie. Het laatste hoofdstuk gaat in op de middelen die nodig zijn voor uitvoering van het in dit document voorgestelde erfgoedbeleid.

2. Stand van zaken

De gemeente Rijswijk heeft altijd belangstelling gehad voor haar monumenten. Tot 1988 had deze aandacht vooral het karakter van de waan van de dag. In dat jaar kwam een nieuwe Monumentenwet waarbij verschillende taken verschoven van het Rijk naar de gemeenten. De gemeenten konden meer een zelfstandige koers volgen mits zij aan bepaalde eisen voldeden, zoals een gemeentelijke monumentenverordening en het beschikken over een gemeentelijke monumentencommissie. Beide waren in 1989 gerealiseerd. Ook werd in dat jaar een beleidsmedewerker in deeltijd (0,4 FTE) aangetrokken om de werkzaamheden te verrichten. Hiermee werd de benodigde zorg voor de bovengrondse monumenten mogelijk.

De vele archeologische vindplaatsen van Rijswijk, de monumenten die zich in de bodem bevinden, vragen eveneens veel aandacht. Niet zonder reden, want in een gemeente als Rijswijk vinden voortdurend grondwerkzaamheden plaats die een bedreiging kunnen vormen voor de waardevolle archeologische vindplaatsen. Daarom werd in 1993 een archeoloog in dienst genomen om de zorg voor de ondergrondse monumenten te borgen. Door de vele werkzaamheden en wettelijke verplichtingen bestaat het team nu uit twee seniorarcheologen (2 FTE) en een archeologisch medewerker/specialist (1 FTE).

De medewerkers zijn ondergebracht in de afdeling Stad en Samenleving, sectie Ruimtelijke en Economische Ontwikkeling en gebruiken de werknaam Bureau Monumentenzorg en Archeologie (BMA). De werkzaamheden vinden vooral plaats op Hoogvoorde. Het depot en een bescheiden werkruimte voor het bewerken van vondstmateriaal uit opgravingen is ondergebracht op de gemeentewerf aan de Steenplaatsstraat. De benedenverdieping van de voormalige brandweerkazerne aan de Jacob van Offwegenlaan wordt als opslagruimte benut voor graafmateriaal als kruiwagens en scheppen als ook voor de opslag voor grotere, incurante bodemvondsten als een zeventiende eeuwse, natuurstenen fonteinschotel. Ook heeft de vereniging Archeologische Werkgroep Rijswijk in dit gebouw een eigen ruimte. Het huidige beleid is vastgelegd in de beleidsnota Monumenten- en archeologiebeleid van de gemeente Rijswijk 2005-2009 ². In de daarop volgende jaren is de nota stilzwijgend verlengd. Inmiddels is door de verschillende wijzigingen van het rijks- en provinciaal beleid en wetgeving een nieuwe nota opgesteld voor de periode 2013-2017. Ook de maatschappelijke ontwikkelingen en de kijk op archeologie hebben zich ontwikkeld.

Sinds 1997 beschikt de gemeente Rijswijk over een eigen opgravingsvergunning. Hierdoor kan zij een zelfstandig beleid voeren zonder afhankelijk te zijn van Rijk of Provincie mits de gemeente niet in strijd handelt met het beleid van deze overheden. Door deze vergunning kan Rijswijk snel en flexibel handelen wanneer onverwachte bodemvondsten bij grondwerkzaamheden worden gedaan waardoor vertragingen in de uitvoering worden voorkomen. Het archeologisch team richt zich vooral op het beleidswerk (bestemmingsplannen, omgevingsvergunningen, advisering, toezicht, regie, opstellen van programma's van eisen, bureaustudies en verstrekken van informatie) en daarnaast op beperkte schaal veldwerk (verkennende onderzoeken en opgravingen). Het team kan niet alle taken zelf doen. Verschillende werkzaamheden worden uitbesteed waarbij het team de regie voert.

Sinds de herziening van de Monumentenwet mogen ook - onder zeer strikte voorwaarden- andere partijen opgravingen verrichten. In dergelijke gevallen is de

² Monumenten- en Archeologiebeleid Gemeente Rijswijk 2005-2009

gemeente Rijswijk het Bevoegd Gezag. Zo moet de gemeente een Programma Van Eisen (PvE) opstellen dan wel een dergelijk aangeleverd programma goedkeuren. Het PvE is belangrijk omdat hierin staat hoe het onderzoek moet plaatsvinden, welke onderzoeksvragen beantwoord dienen te worden en hoe de bodemvondsten en documentatie bij de gemeente ingeleverd moet worden na afloop van het onderzoek. Ook de beoordeling van het onderzoeksrapport moet door de gemeente worden gedaan als ook het daarop volgende selectieadvies. Een goed opgesteld PvE is voor de gemeente van belang om regie te kunnen voeren.

Natuurstenen schotel gevonden tijdens werkzaamheden aan de speeltuin aan de Penninglaan, in 2005. De schotel heeft gediend als opvangbak voor een fontein in de tuin van de buitenplaats Cromvliet.

3. Archeologie

3.1. Motivering

Nederland kent een rijke geschiedenis. Fysieke sporen van deze geschiedenis zijn zichtbaar in bijvoorbeeld de vele historische bouwwerken. Een ander deel van deze sporen ligt in de bodem en is niet direct herkenbaar. Dit wordt het bodemarchief genoemd. Deze resten zijn fysieke bewijzen die onderzoekers helpen om de geschiedenis van Nederland, Europa en de wereld te begrijpen en reconstrueren. Dergelijke sporen zijn bijvoorbeeld waterputten, funderingen van gebouwen, afval als potscherven en botten van geslachte dieren, voedselresten als zaden en pitten, etc. Ze vormen een bron van het gemeenschappelijke geheugen. Als dit bodemarchief wordt verstoord door bijvoorbeeld nieuwbouwprojecten, zullen deze fysieke bewijzen verdwijnen en zal cruciale en unieke informatie over ons verleden voorgoed verloren gaan. De archeologische resten zijn bijzonder en onvervangbaar; wat eenmaal is vernietigd keert nooit meer terug. Het bodemarchief is dus eindig. Daarom worden zulke hoge eisen gesteld aan het omgaan met het bodemarchief en het streven naar behoud. Dat is de reden dat voorafgaand aan nieuwbouwprojecten of andere bodem verstorende activiteiten als de aanleg van wegen of het graven van nieuwe sloten archeologisch onderzoek moet worden verricht. Hierdoor kunnen archeologische sporen en vondsten veilig worden gesteld voor onderzoek.

Opgraving in het Rijswijkse Bos in 2009. Fundering van Huis ter Nieuburg waar in 1697 de Vrede van Rijswijk werd getekend. De contouren van het paleis zijn in het park gevisualiseerd. Hiermee wordt het verhaal van Ter Nieuburg in stand gehouden.

In lijn met de uitgangspunten van het Verdrag van Malta is het archeologisch beleid van de gemeente Rijswijk erop gericht om archeologische waarden ‘*in situ*’, dus op de plek waar ze liggen, te bewaren. Alleen als dit niet mogelijk is zullen de archeologische waarden moeten worden opgegraven. De initiatiefnemer van een bodemverstorende activiteit is verantwoordelijk voor het regelen en financieren van het archeologische onderzoek. De gemeente Rijswijk is binnen haar grenzen een ‘grote initiatiefnemer’ voor bodemverstorende activiteiten. Dit zijn niet alleen bouwprojecten als RijswijkBuiten maar vooral ook het herinrichten van parken, aanleg van waterpartijen, plaatsen van ondergrondse vuilcontainers en infrastructurele projecten als de aanleg van diepriolen.

De gemeente Rijswijk heeft in vergelijking met andere gemeenten een bijzonder rijk bodemarchief. Sporen vanaf de Nieuwe Steentijd zijn aangetroffen, maar ook materiaal uit de Romeinse tijd en de Middeleeuwen is rijkelijk aanwezig. Zij bepalen ook voor een groot deel de identiteit van de gemeente. Een identiteit om trots op te zijn.

3.2. Wettelijk kader

In 1992 werd het Europese verdrag van Malta ondertekend door de lidstaten van de Raad van Europa en in 1998 door Nederland geratificeerd. Met dit verdrag wordt beoogd het cultureel erfgoed **onder** de grond beter te beschermen door een structurele inpassing van archeologie in ruimtelijke ontwikkelingsprocessen. De belangrijkste uitgangspunten van dit verdrag zijn:

- Streven naar behoud *'in situ'* (op de oorspronkelijke locatie) van archeologische waarden. Alleen als behoud *'in situ'* niet mogelijk is, wordt overgegaan tot behoud *'ex situ'* door middel van opgraven en het bewaren van vondsten en informatie in een depot.
- Bij ruimtelijke ontwikkeling moet archeologie al in een vroeg stadium worden meegenomen, zodat bij de planvorming en -uitvoering rekening gehouden kan worden met eventuele aanwezige archeologische waarden. De initiatiefnemer van een bodemversturende activiteit moet het archeologische onderzoek zelf regelen en betalen (principe "de verstoorder betaalt").
- Kennis verkregen door archeologisch onderzoek moet beschikbaar worden gemaakt voor het publiek.
- Kennis moet tussen landen worden uitgewisseld.

Het Verdrag van Malta heeft in Nederland geleid tot een ingrijpende herziening van de Monumentenwet uit 1988, die op 1 september 2007 met de Wet op de Archeologische Monumentenzorg (WAMZ) van kracht is geworden. Door de WAMZ zijn tevens Ontgrondingenwet, de Wet milieubeheer en de Woningwet gewijzigd. Met de inwerkingtreding van de WAMZ is de verantwoordelijkheid voor het archeologische erfgoed verschoven van Rijk en provincie naar de gemeenten. Gemeenten zijn verplicht om in nieuwe bestemmingsplannen en bestemmingsplanwijzigingen rekening te houden met archeologie, en kunnen randvoorwaarden opleggen aan omgevingsvergunningen en projectbesluiten. Door deze maatregelen is een stelsel gecreëerd waarbij het archeologisch erfgoed zo goed mogelijk kan worden beschermd en het archeologisch belang op een zo efficiënt mogelijke manier kan worden meegewogen in de besluitvorming over ruimtelijke ontwikkelingen.

Monumentenwet 1988

De Monumentenwet regelt de bescherming van gebouwde monumenten en waardevolle archeologische terreinen. In deze wet is ook de verplichting opgenomen dat gemeenten bij het vaststellen van een bestemmingsplan en beheersverordening rekening moeten houden met in de grond aanwezige of te verwachten archeologische waarden. De monumentenwet bevat ook nadere bepalingen over archeologisch onderzoek. Zo wordt bijvoorbeeld bepaald dat de opgravende partij in bezit moet zijn van een opgravingsvergunning (verleend door de minister van OCW). Daarnaast bevat de Monumentenwet bepalingen over het eigendom van archeologische vondsten, het bewaren in depots, de verplichting tot het melden van toevalsvondsten, de registratie van gegevens in het centraal archeologisch informatie-systeem (ARCHIS), bijzondere bevoegdheden, toezicht en handhaving.

De Ontgrondingenwet

De Ontgrondingenwet bevat een verbod op het afgraven van het maaiveld zonder vergunning van Gedeputeerde Staten.

Zichtbaar maken van de Rijswijkse archeologie. De historische waterput bij de Oude Kerk is vrijgelegd en voorzien van een glazen plaat. In de natuurstenen band is een tekst opgenomen met informatie.

De Wet milieubeheer

De Wet milieubeheer bevat de verplichting tot het opstellen van een milieueffectrapportage (MER) wanneer sprake is van ontwikkelingsprojecten die belangrijke nadelige gevolgen voor het milieu kunnen hebben. Tot het milieu worden ook archeologische en cultuurhistorische waarden gerekend. Bij besluiten die naar aanleiding van een MER worden genomen, wordt dus ook het effect van de voorgenomen ontwikkeling op eventuele archeologische en cultuurhistorische waarden meegewogen.

Woningwet/Wet Algemene Bepalingen Omgevingsrecht

De Woningwet en de Wet Algemene Bepalingen Omgevingsrecht bevatten regels voor het plaatsen, oprichten, vernieuwen of veranderen en het vergroten van bouwwerken en overige werkzaamheden. Deze activiteiten kunnen vergunningsplichtig zijn. Indien in het betreffende bestemmingsplan voorschriften zijn opgenomen voor de omgang met archeologische waarden, kunnen aan deze vergunning voorwaarden worden verbonden in het belang van de archeologische monumentenzorg.

3.3. Rolverdeling overheden

3.3.1. Het Rijk

Tot de kerntaken van het Rijk in het huidige archeologiebestel behoren, naast uiteraard beleidsontwikkeling en de uitvoering van de wet- en regelgeving op nationaal niveau, vooral kennisoverdracht, advisering en kwaliteitsbewaking. De Directie Cultureel Erfgoed (DCE) en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), beiden

onderdeel van het Ministerie van OCW, hebben hierin een centrale en sturende rol. De Rijksdienst adviseert bij het behoud, de duurzame ontwikkeling en het toegankelijk maken van belangrijke archeologische vindplaatsen. Namens de Minister kan de Rijksdienst waardevolle archeologische terreinen aanwijzen tot archeologisch rijksmonument, opgravingsvergunningen verlenen en beslissen over monumentenvergunningen voor archeologische rijksmonumenten. Bij overtredingen van de Monumentenwet kan de Rijksdienst bestuursrechtelijk handhaven. Om haar taken te kunnen vervullen voert de Rijksdienst zelf ook onderzoek uit, bijvoorbeeld naar de uitgangspunten van de archeologische monumentenzorg, methoden en technieken van archeologisch onderzoek, en naar terreinen die mogelijk in aanmerking komen voor bescherming. Verder beheert de Rijksdienst het centraal ARCHEologische InformatieSysteem ARCHIS, waarin alle archeologische vondstmeldingen en archeologische onderzoeken in Nederland worden bijgehouden.

Namens het Ministerie van OCW ziet een landelijke Erfgoedinspectie toe op de naleving van de wet- en regelgeving en op de kwaliteit van de archeologische onderzoeken.

3.3.2. De provincie

Veel van de taken die tot voor kort bij de provincie lagen, zoals het beoordelen van archeologische onderzoeksrapporten en Programma's van Eisen voor archeologisch onderzoek, zijn in het huidige archeologiebestel overgenomen door de gemeenten. Bij ontgrondingsvergunningen, die nog steeds door de provincies worden verleend, beslist de provincie echter nog wel over het uit te voeren en uitgevoerde archeologische onderzoek, en bij gemeentegrenzen-overschrijdende projecten en grotere bestemmingsplannen als ook sommige bodemsaneringen kan de provincie optreden als adviseur of bevoegd gezag. Met de inwerkingtreding van de gewijzigde Monumentenwet hebben provincies de mogelijkheid gekregen om archeologisch waardevolle terreinen, die niet of niet voldoende worden beschermd door geldende bestemmingsplannen, te benoemen tot attentiegebied (art. 44 Monumentenwet). Zodoende kan bij gemeenten worden afgedwongen dat binnen een door de provincie te stellen termijn een nieuw bestemmingsplan wordt vastgesteld, waarin wel rekening gehouden wordt met archeologie.

De provincie Zuid-Holland beheert de Cultuurhistorische Hoofd Structuur (CHS) van de provincie, die een overzicht geeft van alle cultuurhistorische en archeologische kenmerken en waarden in de provincie Zuid-Holland. Tevens beheert zij de provinciale Archeologische Monumenten Kaart (AMK), waarop alle archeologische monumenten in de provincie staan aangegeven. Ook beschikt de provincie over het provinciale depot voor bodemvondsten, gevestigd in Alphen aan den Rijn, waar archeologische vondsten en documentatie van gemeenten die zelf geen depot hebben, verplicht worden opgeslagen.

Een depot vloeit voort uit de vereiste dat archeologische vondsten niet mogen worden vernietigd. Zij moeten beschikbaar blijven vanwege het wetenschappelijke belang en educatieve doeleinden. Daarnaast vormen de bodemvondsten met de opgravingsdocumentatie en opgestelde rapportages een belangrijke bron van informatie voor toekomstig onderzoek. Een aantal gemeenten als Rijswijk beschikken over een eigen depot voor de opslag van bodemvondsten. Dit depot is door de provincie erkend.

Om de samenhang tussen afzonderlijk uitgevoerde archeologische onderzoeken in de provincie te vergroten, heeft de provincie een archeologische onderzoeksagenda voor Zuid-Holland opgesteld (in aanvulling op de Nationale Onderzoeksagenda Archeologie NOaA). Deze is bedoeld als leidraad voor inhoudelijke vraagstellingen aan archeologische onderzoeken. Daarnaast zet de provincie zich op vele fronten

actief in voor het promoten van archeologie als inspiratiebron in ruimtelijke ontwikkelingen.

Voor gemeenten die zelf nog niet over (voldoende) archeologische deskundigheid beschikken, zijn provinciale steunpunten ingericht, waar gemeenten tegen betaling terecht kunnen voor advies, ondersteuning, informatiebijeenkomsten, cursussen, enz. Het Provinciaal Steunpunt Monumentenzorg en Archeologie (PSMA) van de provincie Zuid-Holland is gehuisvest in het Erfgoedhuis Zuid-Holland in Delft.

3.3.3. *De gemeente*

De doelstellingen en taken van de gemeente op het gebied van archeologie zullen in het hoofdstuk 3.4 worden toegelicht.

3.4. Doelstellingen gemeentelijk beleid

Als uitgangspunt voor het archeologiebeleid van de gemeente Rijswijk worden de principes van het Verdrag van Malta en de bepalingen van de Monumentenwet 1988 gehanteerd. Behoud en beheer van de in de bodem aanwezige archeologische waarden en behoud van unieke informatie over het verleden staan daarbij centraal.

Door de archeologische monumentenzorg een volwaardige plaats in het gemeentelijke beleid te geven wordt het archeologische belang in ruimtelijke besluitvormingsprocessen meegewogen. Hierdoor kan gezocht worden naar mogelijkheden voor beheer, inpassing, inrichting en eventueel ontsluiting van archeologische waarden. Door archeologie aan de voorkant van het planvormingsproces te plaatsen, kan zij bij nieuwbouwprojecten beter ingepast worden en worden vertragingen in de uitvoering voorkomen door onverwachte archeologische bodemvondsten.

Doelen gemeentelijk archeologiebeleid:

- Het beschikken over een beleid dat voldoet aan de wettelijke eisen over de integratie van archeologische en cultuurhistorische waarden in de ruimtelijke ordening;
- Afstemmen met het provinciale, het landelijke en het internationale beleid;
- Vergroten van de kennis van de archeologische waarden in Rijswijk;
- Het zichtbaar en beleefbaar maken van het cultureel erfgoed.

3.4.1. *Inbedding in ruimtelijke ordening en gemeentelijke organisatie door archeologische waardenkaart*

De gemeente wil archeologie aan de voorkant zetten bij ruimtelijke ontwikkelingen. Dit doet ze door het maken van een archeologische waardenkaart en deze te verankeren in ruimtelijke instrumenten zoals het bestemmingsplan of structuurvisie. In de archeologische waardenkaart heeft de gemeente aangegeven welke archeologische waarden binnen een bepaald gebied te verwachten zijn en de daaraan gekoppelde beleidsregels voor het bestemmingsplan. De kaart met toelichting is terug te vinden in de bijlage.

3.4.2. *Archeologisch onderzoek in de gemeente Rijswijk*

Alle archeologische onderzoeken die in Nederland worden uitgevoerd, moeten voldoen aan de richtlijnen van de vigerende versie van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA). Op het moment van vaststelling van deze Nota is dat de KNA versie 3.2. Het beleid van de gemeente Rijswijk is als volgt:

- Archeologische bureauonderzoeken; het is aan te raden deze onderzoeken te laten verrichten door het Bureau Monumenten en Archeologie van de gemeente Rijswijk. Een reden hiervoor is dat de medewerkers van dit Bureau als geen ander beschikken over parate en zeer gedetailleerde kennis van het gemeen-

telijke grondgebied en hierdoor dus kosten (van controles van onderzoeken uitgevoerd door externe partijen) kunnen worden uitgespaard. Een andere reden is dat al het eventueel vervolgonderzoek en de PvE's (zie hieronder) hun basis vinden in een goed uitgevoerd bureauonderzoek. De regie voor het vervolgonderzoek en het schrijven van PvE's dan wel het goedkeuren van PvE's, opgesteld door derden, moet door de gemeente Rijswijk gebeuren. In een Programma van Eisen staan onder meer de relevante gegevens als ligging van de onderzoekslocatie, de onderzoeksvragen, de aard van het onderzoek en hoe het onderzoek uitgevoerd gaat worden als ook mogelijke eisen die aan het onderzoek ten grondslag liggen. Tijdens de uitvoering van het onderzoek en bij de beoordeling van het onderzoeksrapport wordt onder meer het PvE gebruikt als toetsingskader. In het Programma van Eisen, Plannen van Aanpak en andere onderzoeken moeten daarom rekening worden gehouden met de onderzoeksvragen die in de Lokale Onderzoeks Agenda Rijswijk zijn opgenomen. Het staat uiteraard de uitvoerende partijen vrij er andere onderzoeksvragen aan toe te voegen.

- Plannen van Aanpak (PvA). Volgens de KNA 3.2 kan een PvA in plaats van een Programma van Eisen indien sprake is van een Archeologische Begeleiding of een booronderzoek. Het Plan van Aanpak bevat net als een Programma van Eisen gegevens als de ligging van het onderzoeksterrein en onderzoeksvragen maar legt de nadruk op de wijze van uitvoering van het onderzoek. Een Plan van Aanpak voor veldonderzoeken die door externe partijen worden uitgevoerd, dienen vooraf ter beoordeling te worden voorgelegd aan het Bureau Monumenten en Archeologie van de gemeente Rijswijk.
- Programma's van Eisen (PvE) voor archeologische proefsleuvenonderzoeken, begeleidingen en opgravingen worden in principe door het Bureau Monumenten en Archeologie van de gemeente Rijswijk opgesteld. Hierdoor kunnen archeologische onderzoeken in de gemeente beter worden gestuurd en worden ingepast binnen de gemeentelijke onderzoeksagenda. Het staat externe partijen overigens vrij zelf een PvE te laten opstellen. In die situatie zal het PvE door de gemeente Rijswijk moeten worden beoordeeld. Zonder een goedgekeurd PvE kan een archeologisch veldonderzoek niet plaatsvinden (KNA 3.2).
- Elk archeologisch veldonderzoek in de gemeente Rijswijk vindt plaats in overleg met en onder supervisie van de gemeentelijk archeoloog.

Opgravingsbevoegdheid

De gemeente Rijswijk beschikt over een opgravingsvergunning. Deze is verstrekt door het Ministerie van OCW. Rijswijk mag daarom zelf alle vormen van archeolo-

Archeologische vondsten van de opgraving in het Rijswijkse Bos in 2009 (Huis ter Nieuburg).

gisch veldwerk uitvoeren op Rijswijks grondgebied. De voordelen van deze opgravingsbevoegdheid zijn evident:

- De gemeente is de grootste veroorzaker van bodemverstorende activiteiten en de grootste projectontwikkelaar. Door de eigen opgravingsbevoegdheid zijn communicatielijnen tussen verstoorders en archeologen kort, en kunnen archeologische onderzoeken flexibeler en sneller worden uitgevoerd dan wanneer deze worden uitbesteed aan externe partijen.
- Vooral kleine veldonderzoeken kunnen sneller en goedkoper worden uitgevoerd dan wanneer deze worden uitbesteed aan een externe partij.
- De inhoudelijke kwaliteit van onderzoeken die door de gemeente zelf worden uitgevoerd is hoog vanwege de gebiedsspecifieke expertise en kennis van de archeologische medewerkers.
- Toevalsvondsten kunnen direct onderzocht en geregistreerd worden.
- Kosten worden bespaard, omdat sprake is van parate en gedetailleerde archeologische kennis, directe communicatielijnen en snelle en op maat gemaakte adviezen.

Selectiebesluit

Bij de voorbereiding van bijvoorbeeld bouwwerkzaamheden moet in een aantal situaties archeologisch (voor)onderzoek worden verricht. Het archeologisch onderzoek wordt in fasen uitgevoerd. De eerste fase is een bureauonderzoek waarin wordt nagegaan welke gegevens van een gebied al bekend zijn en een verwachtingsmodel wordt opgesteld. Doorgaans zijn er te weinig gegevens voorhanden zodat ook een verkennend veldonderzoek moet plaatsvinden. Dat verkennend onderzoek kan bestaan uit een boor- en/of proefsleuvenonderzoek waarbij het verwachtingsmodel van het bureauonderzoek wordt getoetst. Op basis van het vooronderzoek wordt besloten of vindplaatsen behoudenswaardig zijn, ingepast moet worden in het voorgenomen planontwerp dan wel opgegraven moet worden.

Ook kan worden besloten dat het plan doorgang kan vinden omdat er geen archeologische resten zijn, de archeologische resten van onvoldoende waarde zijn of de resten geen schade zullen ondervinden door de uitvoering van het ontwerp. Dergelijke beslismomenten worden selectiebesluiten genoemd. Formeel neemt het College van Burgemeester en Wethouders het besluit op basis van een door de archeologen van de gemeente opgesteld advies. Om praktische redenen is het nemen van selectiebesluiten gemandateerd aan de ambtelijke organisatie.

Amateurarcheologen

De gemeente Rijswijk beschikt over een zeer actieve vereniging van amateurarcheologen, de Archeologische Werkgroep Rijswijk (AWR), die deel uit maakt van de grote, landelijke vereniging van amateurarcheologen, de Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland (AWN). De AWR is al decennia lang actief op het Rijswijkse grondgebied en beschikt daarom over zeer veel lokale archeologische kennis. Tot op heden levert de Werkgroep een belangrijke bijdrage aan het archeologische onderzoek in de gemeente.

Vanwege de eisen die in het kader van de wet- en regelgeving aan (de uitvoerders van) archeologisch onderzoek worden gesteld zijn de mogelijkheden voor het zelfstandig uitvoeren van veldwerk door amateurarcheologen beperkt. Gezien de kennis en ervaring van de lokale amateurarcheologen streeft de gemeente Rijswijk echter doelbewust naar een actieve rol van de amateurarcheologen bij archeologisch onderzoek, zowel bij veldwerk als bij het uitwerken van onderzoeken van de gemeente.

De gemeente Rijswijk heeft een eigen opgravingsvergunning. De Archeologische Werkgroep Rijswijk kan daardoor onder supervisie van de gemeente en voor zover de landelijke richtlijnen daarvoor ruimte bieden, onderzoek binnen Rijswijk verrichten.

3.4.3. Kennis

Verspreiden van kennis

Archeologisch onderzoek levert veel kennis en informatie op. Een van de uitgangspunten van het al eerder genoemde Europees Verdrag van Malta is het verspreiden van informatie. Daarom bestaat de wettelijke verplichting de resultaten van het archeologisch veldonderzoek te publiceren in de vorm van rapporten. In Rijswijk worden de onderzoeksresultaten van de eigen projecten opgenomen in de reeks Rijswijkse Archeologische Rapporten. Onderzoek door commerciële bedrijven en universiteiten verschijnen in eigen rapportreeksen. In digitale vorm worden onderzoeksrapporten digitaal aangeleverd aan het landelijke ARCHISsysteem.

Een aantal onderzoeken zijn zo belangwekkend of interessant dat deze een grotere verspreiding vragen. Voor dergelijke onderzoeken zal in de toekomst een publicatiereeks worden opgezet. De mogelijkheden zijn afhankelijk van de middelen die deels via sponsoring of subsidies verkregen moeten worden.

De afgelopen jaren zijn enkele publieksvriendelijke boeken verschenen als *In Kannen en Kruiken* (1994) en *Opgegraven!* (2008). De afgelopen jaren zijn zoveel nieuwe ontdekkingen gedaan dat een nieuwe publieksvriendelijke uitgave op zijn plaats is. Door de bezuinigingen zijn de mogelijkheden echter beperkt en zullen subsidiebronnen gevonden moeten worden.

Amateurarcheologen aan het werk op de Gemeentewerf.

Op beperkte schaal zijn onderzoeksgegevens ook op de website van de gemeente Rijswijk te plaatsen. Het streven is om veel meer gegevens in digitale vorm op de website beschikbaar te stellen.

Naast de rapporten wordt over Rijswijks onderzoek gepubliceerd in tijdschriften, jaarboeken, etc. Dat zal ook de komende jaren blijven gebeuren. De publicaties dragen bij aan de vergroting van de naamsbekendheid van Rijswijk. In hoofdstuk 5 wordt dieper ingegaan op andere manieren om de onderzoeksresultaten uit te dragen.

Het gemeentelijk depot

Rijswijk heeft een eigen depot voor de opslag bodemvondsten dat voldoet en is erkend door de provincie Zuid-Holland. Voor het aanleveren van vondsten zijn depoteisen opgesteld. Het depot moet worden gezien als een archief vol documenten maar dan vooral in de vorm van bodemvondsten en documentatie. De vondsten uit opgravingen blijven bewaard om verschillende redenen. Onderzoeksrapporten zijn geschreven op basis van de bodemvondsten en documentatie. Door het bewaren van deze gegevens kan ook later eerder uitgevoerd onderzoek worden geverifieerd. Door de ontwikkeling van onderzoeksmethoden komt het ook geregeld voor, dat bij het opnieuw bekijken van de oude onderzoeksgegevens nieuwe conclusies kunnen worden getrokken. Daarnaast worden de gegevens benut voor toekomstig onderzoek, educatie, studiedoeleinden en - een selectie - voor expositiedoeleinden in musea.

Omdat de gemeente Rijswijk over een eigen opgravingsvergunning en een depot beschikt, is zij eigenaar van alle bodemvondsten die binnen haar grenzen bij archeologisch onderzoek worden gedaan. Het depot is ondergebracht in een ruimte op de werf aan de Steenplaatsstraat. Het depot is voorzien van de benodigde basisfaciliteiten als een installatie voor het constant houden van de temperatuur, beveiliging en een metaalcabine.

Onderzoeksagenda

Rijswijk is rijk aan archeologische resten. In Rijswijk zijn vooral vindplaatsen bekend uit het midden van de Nieuwe Steentijd (ca. 3800-2500 voor Chr.), de Romeinse tijd (eerste-derde eeuw na Chr.), de Late Middeleeuwen (elfde-zestiende eeuw) en de Nieuwe tijd (vanaf eind zestiende eeuw). Van de andere tijdvakken zijn niet of nauwelijks vindplaatsen bekend. Niet al deze overblijfselen zijn even belangrijk en niet alles kan worden onderzocht. Daarom vindt het onderzoek plaats op basis van vooraf opgestelde onderzoeksvragen.

De onderzoeksvragen die voor Rijswijk als leidraad gelden, zijn opgenomen in een aparte Lokale Onderzoeks Agenda Rijswijk (LOAR). Hierin staat de stand van de kennis, de onderzoeksthema's en daarinbinnen welke onderzoeksvragen van belang zijn. Bij het opstellen van de LOAR is rekening gehouden met de Nationale Onderzoeksagenda en de Provinciale Onderzoeksagenda. Ook is gekeken naar onderzoeksvragen die binnen de regio zijn geformuleerd.

De Lokale Onderzoeks Agenda Rijswijk is ook van belang voor het opstellen van Programma's van Eisen. Een belangrijk onderdeel van een Programma van Eisen zijn immers de onderzoeksvragen. De in de onderzoeksagenda opgenomen vragen zullen ook door andere partijen die in Rijswijk veldonderzoek willen doen, moeten worden gehanteerd.

De LOAR mag geen starre lijst van vragen zijn. Archeologisch onderzoek is immers dynamisch: bestaande vragen worden beantwoord terwijl weer nieuwe vragen

ontstaan. De LOAR moet met enige regelmaat worden geactualiseerd, bijvoorbeeld om de vier jaar. Uiteraard mogen naast de LOAR andere al dan niet aanvullende onderzoeksvragen worden gehanteerd.

Oud onderzoek

In de afgelopen decennia vonden tal van waarnemingen en opgravingen plaats binnen de gemeentegrenzen van Rijswijk. Tot aan de herziening van de Monumentenwet in 2007 als gevolg van de invoering van het Europese Verdrag van Malta vond nauwelijks uitwerking van veldonderzoek plaats waardoor gegevens niet gerapporteerd zijn en onbenut in depots bleven liggen. Veel onderzoeksgegevens zijn hierdoor niet ontsloten of zelfs verloren gegaan. Ook in Rijswijk is dit het geval. Van diverse waarnemingen en opgravingen uit de periode 1950-1970 zijn zelfs in het geheel geen gegevens en/of bodemvondsten te traceren. Soms is er niet meer dan een bericht in de krant bewaard gebleven waarin verslag van een opgraving wordt gedaan zoals van het onderzoek van het kasteel Steenvoorde (1963 en 1964) en van Den Burch (1964). De resultaten van die onderzoeken zijn dan nu als verloren te beschouwen. Enkele oudere onderzoeken zijn gelukkig wel uitgewerkt en één heeft zelfs geleid tot een dissertatie (Rijswijk-De Bult).

Opgraving aan de Laan te Blotinghe met de fundering van het middeleeuwse kasteel te Blotinghe.

De informatie van de oudere onderzoeken zijn nodig voor de Ruimtelijke Ordening, onder meer voor het waarderen van terreinen waar in het verleden archeologische vondsten zijn gedaan. Het opstellen van Programma's van Eisen maar ook voor nieuw onderzoek zijn die gegevens nodig.

Ook in de uitwerking van eigen onderzoek is in het verleden een achterstand ontstaan. Dit is vooral veroorzaakt door het gebrek aan middelen (onvoldoende budget of in het geheel geen budget) en ondercapaciteit. De achterstand van de zogeheten oude projecten is groot, zelfs indien er een keuze wordt gemaakt tussen uitwerken tot het niveau van een basisverslag (waar ligt de vindplaats, wat is er gevonden en wat zijn conclusies op hoofdlijnen) en degelijke uitwerking tot een onderzoeksrapport dat naast de gegevens van een basis verslag ook een beschrijving van het vondstmateriaal, analyses en een synthese bevat. Tot de laatstgenoemde projecten behoren onder meer Rijksweg 4 en De Schilp (beide Nieuwe Steentijd), Hoornwijck

(Romeinse tijd en late Middeleeuwen/Nieuwe tijd), Te Werve en Te Blotinghe (beide Late Middeleeuwen/Nieuwe tijd) en Kerklaan-Van Koppen (Nieuwe tijd).

De ambitie is dan ook het ‘oud’ onderzoek zoveel mogelijk uit te werken en de informatie te publiceren zodat zoveel mogelijk gegevens toch voor iedereen beschikbaar komen. Voor de uitwerking van ‘oud’ onderzoek is de beschikking over een bescheiden budget. Er wordt elk jaar iets gedaan aan het wegwerken van oud onderzoek waardoor langzaam steeds meer gegevens ontsloten worden. Daarbij moet de aantekening worden gemaakt, dat de gegevens zonder uitzondering analoog zijn. Er moet dus ook digitalisering van de oude gegevens plaatsvinden. Binnen het wegwerken van de achterstand van het oud onderzoek vindt prioritering plaats. De gegevens die nodig zijn voor de Ruimtelijke Ordening zoals voor het vernieuwen van bestemmingsplannen hebben de prioriteit. Daarnaast krijgen projecten van groot wetenschappelijk belang voorrang (zie bovenvermelde projecten).

In de rapportage van opgravingen die onder het regime van de nieuwe monumentenwet (2007) vallen, is een lichte achterstand ontstaan die in de loop van 2013 wordt weggewerkt. De kosten van deze projecten maken deel uit van vastgestelde werkbudgetten.

Samenwerking Universiteit van Leiden

Aan de opleiding tot archeoloog worden hoge eisen gesteld. Het is een universitaire studie. Aan verschillende Nederlandse universiteiten wordt dit vak onderwezen. Een van de grootste en breedste opleidingen is ondergebracht bij de Universiteit van Leiden. In de afgelopen jaren heeft de Universiteit van Leiden met verschillende Zuid-Hollandse gemeenten die beschikken over eigen archeologen een bilaterale samenwerkingsovereenkomst gesloten. In deze overeenkomst zijn afspraken gemaakt over de inzet van studenten bij gemeentelijk onderzoek. Dat kan bij opgravingen zijn maar ook bij de uitwerking van onderzoek. Archeologen van de gemeenten kunnen gebruik maken van onderwijsfaciliteiten van de universiteit. Met Rijswijk is deze overeenkomst in november 2010 gesloten. Verschillende studenten hebben sindsdien meegewerkt op ‘Rijswijkse’ opgravingen. De samenwerking wordt in de komende jaren voortgezet.

Samenwerking met andere partijen en overheden

Rijswijk is geen eiland. Er wordt samengewerkt met andere gemeenten die beschikken over een archeologische dienst, de provincie Zuid-Holland, de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en de Universiteit van Leiden (zie voorgaande paragraaf).

De gemeente Rijswijk is aangesloten bij het convent van Gemeentelijk Archeologen. Deze organisatie behartigt de ‘archeologische’ belangen van de Nederlandse gemeenten.

In de toekomst willen de gemeenten Delft en Rijswijk nauwer met elkaar samenwerken, zo ook op het terrein van de archeologie. In het voorjaar van 2013 is een bestuursopdracht geformuleerd met de opdracht aan de archeologische taakvelden van beide gemeenten om vormen van samenwerking te onderzoeken. Dit onderzoek vindt in de loop van 2013 plaats.

Acties

- De doelstellingen van het Verdrag van Malta zullen worden opgenomen in het gemeentelijk beleid.
- Archeologie zal worden verankerd in ruimtelijke instrumenten zoals het bestemmingsplan door middel van de archeologische beleidskaart.
- De gemeente zorgt ervoor dat archeologische onderzoeken zullen voldoen aan de richtlijnen van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) ten einde haar opgravingsbevoegdheid te behouden.
- Waar mogelijk biedt de gemeente ruimte aan de Archeologische Werkgroep Rijswijk om onderzoek te verrichten.
- De gemeente zal kennis over archeologie in Rijswijk verspreiden door verschillende publiciteitsacties om zo meer draagvlak te generen voor het beleidsveld.
- De gemeente zal oud onderzoek blijven uitwerken om zo de kennis over archeologie te vergroten.
- De gemeente zal actief samenwerken met verschillende partijen om daarmee de kosten voor archeologisch onderzoek laag te houden en wederzijdse kansen te benutten.
- De gemeente zal de komende jaren een Lokale Onderzoeks Agenda Rijswijk (LOAR) opstellen om daarmee gericht archeologisch onderzoek uit te kunnen voeren.

Tijdens werkzaamheden aan de gevel van het buitenhuis Te Werve werd van de gelegenheid gebruik gemaakt om de bouwgeschiedenis van deze gevel te bestuderen.

4. Gebouwde Monumenten & Cultuurlandschap

4.1. Motivering

Gebouwde monumenten en cultuurlandschap zijn fysieke en zichtbare overblijfselen uit het verleden. Ze vertellen iets over de ontwikkeling van Rijswijk en zijn bepalend voor de identiteit van het gebied. Monumenten en cultuurlandschap hebben een uniek karakter en deze zeldzaamheidswaarde vertaalt zich weer naar de ruimtelijke kwaliteit en aantrekkelijkheid van Rijswijk ³.

De gemeente heeft de wettelijke verplichting toe te zien op de instandhouding van deze resten uit het verleden. Daarnaast is de gemeente op zoek naar een symbiose tussen de instandhouding van cultuurhistorische waarden en nieuwe ontwikkelingen. Deze co-existentie van behoud en ontwikkeling is een voorwaarde voor een gezonde leefgemeente. Daarom hecht de gemeente veel waarde aan de monumenten en het Rijswijkse cultuurlandschap.

Daarnaast is het belangrijk dat de monumenteneigenaar wordt ondersteund in zijn of haar opgave om het monument te behouden. Investeren in monumenten dat loont. Het blijkt uit vele onderzoeken en studies. Uit een rapport van het Nationaal Restauratiefonds blijkt dat iedere door het Rijk bestede euro, € 1,50 oplevert ⁴.

De gemeente is van mening dat een goed onderhouden monumentenbestand belangrijk is wanneer een snel groeiende bevolking zich wil identificeren met de grond waarop zij woont en de omgeving waarin zij werkt en recreëert. Bouwhistorie en cultuurlandschap maken integraal onderdeel uit van ons verleden en onze leefomgeving. Toch is de zorg voor de cultuurhistorie nog niet optimaal. Ons streven is om, net als bij de archeologie, de inbedding van de bouwhistorie in de ruimtelijke ordening te versterken. Het bouwhistorisch- en cultuurlandschappelijke erfgoed van Rijswijk staat onder grote druk. Het oorspronkelijke landschap is nog maar op enkele plaatsen herkenbaar en de bouwhistorische nalatenschap van onze voorouders is al voor een deel vernietigd.

Dit betekent niet dat bescherming van de Rijswijkse cultuurhistorische waarden geen zin meer heeft, maar dat wel dat behoedzaam met het overgebleven erfgoed moet worden omgaan. De gemeente wil het cultureel erfgoed als vertrekpunt nemen bij ruimtelijke vernieuwing.

4.2. Wettelijk kader

In Rijswijk maken we onderscheid tussen twee soorten monumenten: rijksmonumenten en gemeentelijke monumenten. De rijksmonumenten zijn aangewezen door de Minister van OCW op basis van de Monumentenwet 1988. Daarnaast bestaan er ook nog de gemeentelijke monumenten. Deze zijn door het gemeentebestuur aangewezen op basis van de gemeentelijke Monumentenverordening. De Monumentenwet 1988 en de gemeentelijke monumentenverordening regelen de beschermde status van een monument. Dit betekent dat het niet zomaar is toegestaan om werkzaamheden te verrichten aan een monument zonder toestemming van de gemeente. De Wet Algemene Bepaling Omgevingsrecht (WABO) bepaalt welke verbouwwerkzaamheden aan monumenten vergunningsplichtig zijn.

De bescherming van Cultuurlandschap en overige cultuurhistorie wordt geregeld in de Wet Ruimtelijke Ordening. Artikel 3.1.6. van het Besluit Ruimtelijk Ordening bepaalt dat gemeenten bij het vaststellen van het bestemmingsplan rekening dienen

³ Ruimtelijke kwaliteit bestaat uit de gebruikswaarde + belevingswaarde + de toekomstwaarde. In de belevingswaarde speelt cultureel erfgoed een belangrijke rol als identiteitsdrager. Tevens heeft cultureel erfgoed een esthetische waarde.

⁴ Nationaal Restauratiefonds, Investeren in Monumenten 2010, Hoevelaken 2010.

te houden met cultuurhistorie onder en boven de grond. Bij het maken van een nieuw bestemmingsplan, zal een inventariserend onderzoek verricht worden naar deze waarden zodat ze een plek krijgen in het bestemmingsplan. Tevens zal per bestemmingsplan aangegeven worden hoe de gemeente de cultuurhistorie een plek willen geven in de toekomst.

4.3. Rolverdeling overheden

4.3.1. Het Rijk

Het erfgoedbeleid van het rijk wordt in naam van de minister van OCW uitgevoerd door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) te Amersfoort. De afgelopen jaren is deze dienst omgevormd tot een kennisinstituut. Door de invoering van de Wet kenbaarheid publiekrechtelijke beperkingen onroerende zaken (beperking ministeriële adviesplicht bij aanvragen monumentenvergunning) is een belangrijk onderdeel van de controlerende taak van het rijk verschoven naar de gemeenten.

Modernisering Monumentenzorg (MoMo)

De beleidsbrief Modernisering van de Monumentenzorg (2009) vormt de voorzet voor een nieuw monumentenbeleid met een volledig nieuw monumentenstelsel. Het accent verschuift hierbij van objectgerichte naar gebiedsgerichte zorg.

De monumentenzorg rust nu op drie pijlers:

- cultuurhistorische belangen meewegen in de ruimtelijke ordening: gemeenten moeten meer rekening gaan houden met cultuurhistorische waarden door deze te betrekken in nieuwe bestemmingsplannen. Dat betekent dat gemeenten een analyse moeten verrichten van de cultuurhistorische waarden in een bestemmingsplangebied en daar conclusies aan moeten verbinden die in een bestemmingsplan verankerd worden. Kort gezegd: minder sectorale regelgeving achteraf en een meer generieke borging vooraf.
- krachtiger en eenvoudiger regelgeving: minder regeldruk voor de monumenteigenaar. De minister werkt aan een lijst met vergunningsvrije (onderhouds-) werkzaamheden.
- bevorderen van herbestemming: historische gebouwen, complexen of terreinen horen ook vandaag de dag betekenis te hebben; functieveranderingen moeten rekening houden met de cultuurhistorische waarden. Een nieuwe bestemming kan het gebruik en daarmee de mogelijkheden tot behoud vergroten.

4.3.2. De provincie

Oude molens, boerderijlinten of stadsgezichten maar ook dijken, verkavelingspatronen en archeologische vindplaatsen zijn van grote betekenis voor de leefomgeving. Daarom wil de provincie deze cultuurhistorie behouden of inpassen bij nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen. Om dit mogelijk te maken heeft de provincie zogenoemde Regioprofielen Cultuurhistorie opgesteld.

De regioprofielen dienen als een handreiking en sturingskader voor gemeenten, waterschappen, terreinbeheerders en adviesbureaus om cultuurhistorie op te nemen in ruimtelijke plannen. Ze zijn een uitwerking van de algemene richtlijnen voor cultuurhistorie in ruimtelijke plannen zoals die staan in de Provinciale Structuurvisie. Zo zijn op de Kwaliteitskaart van de structuurvisie de topgebieden en kroonjuwelen voor cultureel erfgoed aangegeven. De Landgoederenzone en de Molenbiotoop in Rijswijk maken onderdeel uit van deze provinciale beleidskaart. De Provinciale Structuurvisie geeft algemene richtlijnen voor archeologie, molenbiotopen en landgoedbiotopen en vormt samen met de Regioprofielen Cultuurhistorie het kader waarbinnen de provincie stuurt op cultuurhistorie en ruimtelijke ordening. Bij de ontwikkeling van nieuwe ruimtelijke plannen moet deze structuurvisie worden betrokken. In het nieuwe erfgoedbeleid van de provincie, zal naast de bestaande regioprofielen ook worden ingezet op de versterking en het behoud van erfgoedlijnen. Twee erfgoedlijnen zijn gelegen in Rijswijk. Dit betreffen de lijnen Land-

goederen en Trekvaarten (Vliet). De komende jaren zal de provincie samen met gemeenten en belangenhebbers investeren in projecten op deze lijnen waarbij de cultuurhistorische waarde wordt versterkt. De gemeente gaat kijken waar zij met de provincie mogelijke projecten kan ontplooiën.

4.3.3. De gemeente

De gemeente speelt de belangrijkste rol in het behoud van monumenten en cultuurlandschap. In hoofdstuk 4.4 zal deze rol nader worden toegelicht.

4.4. Doelstellingen gemeentelijk beleid

4.4.1. Cultuurhistorie meewegen in de ruimtelijke ordening

Om cultuurhistorie te borgen binnen de gemeentelijke organisatie is alleen de juridische plicht niet voldoende voor een optimaal integraal ruimtelijk beleid. Met de Cultuurhistorische Waarden Kaart (CWK, zie 4.4.3.) wordt, samen met de Archeologische Waarden kaart, de verplichting tot samenwerking binnen de gemeentelijke organisatie juridisch geborgd. Rijswijk had in de afgelopen jaren al stappen in de goede richting gezet. In de vigerende welstandsnota uit 2003 is bijvoorbeeld een Beeldkwaliteitsplan voor de wijk Leeuwendaal opgenomen. In de praktijk is echter gebleken dat door een gebrek aan communicatie, de gemeente soms in een (te) laat stadium werd betrokken. Het imago van hindermacht was het gevolg. De CWK is een heldere kaart en vormt een goede en duidelijke basis voor het laten meewegen van cultuurhistorische belangen aan het begin van planvormingsprocessen. Ook andere taakvelden als ruimtelijke ordening, stadsbeheer, bouw- en woningtoezicht hebben hiermee een waardevol beleidsinstrument.

De Herenstraat nabij de Oude Kerk. Het historisch straatbeeld wordt hoog gewaardeerd door bewoners, bezoekers en ondernemers. Daarom wordt bij nieuwe ontwikkelingen rekening gehouden met de cultuurhistorische waarde. (foto RCE)

4.4.2. (Welstands- en) Monumentencommissie

De aanstelling van een gemeentelijke monumentencommissie is wettelijk bepaald in de Monumentenwet 1988. De commissie oordeelt over vergunningsplichtige activiteiten aan monumenten zoals wijzigingen, verbouwingen en in sommige gevallen onderhoud. Deze commissie oordeelt over de aanvraag en toetst of historische componenten van het monument in gevaar zijn. Uiteindelijk adviseert zij het college over de vergunningverlening. De leden van de commissie moeten over voldoende kennis beschikken om een gedegen advies te kunnen geven. Daarom is het noodzakelijk dat naast monumentenspecialisten ook architecten, bouwkundigen en landschapsspecialisten deel nemen aan de commissie. De commissie kan tevens gevraagd of ongevraagd advies geven over erfgoedpraktijken in de gemeente.

4.4.3. De Cultuurhistorische Waarden Kaart

Op de Cultuurhistorische Waarden Kaart (bijlage) is een inventarisatie gemaakt van de bovengrondse cultuurhistorische waarden in Rijswijk. Hierbij zijn een aantal gebieden en structuren in beeld gebracht van hoge cultuurhistorische waarde en bepalend voor de identiteit van Rijswijk. Van deze gebieden en structuren zijn de belangrijkste waarden beschreven. Het doel van deze waarderingkaart is ten eerste draagvlak voor (het in stand houden van) de kwaliteiten die het gebied op dit moment bezit. Daarnaast wil de gemeente zo vroeg mogelijk bij planvorming duidelijkheid over de waarden binnen haar gemeentegrenzen, zodat bij nieuwe ontwikkelingen hier rekening mee kan worden gehouden. Door vooraf rekening te houden met deze waarden, zal er achteraf minder zorg bestaan.

In het Besluit Ruimtelijke Ordening (BRO) is bepaald dat gemeenten bij de actualisatie van bestemmingsplannen rekening dienen te houden met cultuurhistorische waarden in het gebied en aan te geven hoe hier mee om wordt gegaan. Deze verplicht de gemeente om bij elk bestemmingsplan een cultuurhistorische analyse te verrichten van het gebied. Daarnaast kunnen in het bestemmingsplan beschermende maatregelen worden getroffen om deze waarden planologisch te beschermen. Bij de actualisatie van bestemmingsplannen zullen de gebieden die zijn gemarkeerd op de Cultuurhistorische Waarden Kaart in het bijzonder de aandacht krijgen.

In de bijlage is de Cultuurhistorische waardenkaart te vinden, met daarbij een beknopte beschrijving van de aandachtsgebieden.

4.4.4. Een krachtiger en eenvoudiger regelgeving

Eén van de speerpunten van het MoMo-beleid (zie hoofdstuk 4.3.1) is een krachtiger en eenvoudiger regelgeving. Dit houdt in dat het voor eigenaren makkelijker moet worden om reguliere onderhoudswerkzaamheden aan hun monument te verrichten, zonder daarvoor een uitgebreide vergunningsprocedure te moeten doorlopen. Met de komst van de Omgevingsvergunning (Wet Algemene Bepaling Omgevingsrecht) is het vergunningstraject voor monumenteneigenaren al simpeler en inzichtelijker geworden. Vanaf januari 2012 is voor rijksmonumenten een lijst met vergunningsvrije activiteiten geformuleerd. Deze zijn opgenomen in het Besluit Omgevingsrecht (BOR). Voor gemeentelijke monumenten geldt deze lijst niet. Om ook gemeentelijke monumenteneigenaren tegemoet te komen zal de gemeente sturen op een werkproces waarbij in samenwerking met de vergunningscoördinator bepaalde activiteiten vergunningsvrij mogen worden verricht, zolang de historische waarde van een monument hierbij niet wordt aangetast. Te denken valt aan werkzaamheden die vallen onder onderhoud en waarbij een oordeel van de monumentencommissie geen meerwaarde biedt. Door vroegtijdig in vooroverleg te treden met de eigenaar zal meer duidelijkheid bestaan over de aard van de geplande werkzaamheden zodat eventuele verstoringen tegengegaan dan wel geminimaliseerd kunnen worden. Tevens hoopt de gemeente door deze werkwijze te introduceren op meer draagvlak bij monumenteneigenaren en ontwikkelaars.

4.4.5. Bevorderen van herbestemming

Nieuwe bestemmingen zoeken voor cultuurhistorisch waardevolle gebouwen kost tijd. Het vinden van passende functies, het maken van goede plannen, het onderhandelen met investeerders, is een tijdrovend traject. Er moet worden voorkomen dat gebouwen en terreinen tijdens het zoeken naar nieuwe functies vervallen en verloederen. Een goede timing is van belang, om de momenten te benutten waarop een doorbraak bereikt kan worden. Onnodige schade en verval moeten worden voorkomen door alertheid op- en een voortvarende aanpak van herbestemmingskansen, door het agenderen van de opgave en het organiseren van een adequaat kennisaanbod. Van groot belang is dat de gemeente al aan het begin van de planvorming een belangrijke rol gaat spelen. Waar mogelijk zal de gemeente sturen op herbestemming, mits dit de (her)ontwikkeling van een pand of lokatie niet in de weg staat.

Watertoren aan het Jaagpad. Door de eigenaar herbestemd tot woning. Een goede manier om monumenten in gebruik te houden, wanneer deze hun oorspronkelijke functie hebben verloren.

4.4.6. Actualisatie gemeentelijke monumentenlijst

De gemeentelijke monumentenlijst is toe aan actualisatie. In de jaren '80 van de vorige eeuw heeft de provincie een 'Monumenten Inventarisatie Project' uitgevoerd (MIP). Het doel van dit project was om jonge monumenten (tussen 1850-1940) te inventariseren en te beschermen. Een aantal objecten werd aangewezen tot rijksmonument, een aantal tot gemeentelijk monument en een deel is nooit aangewezen. Deze 'MIP-panden', die geen officiële status hebben, zijn wel in belangrijke mate bepalend voor de identiteit van de gemeente Rijswijk. Daarom zal de gemeente de komende jaren onderzoeken of een aantal objecten toegevoegd kunnen worden aan de gemeentelijke monumentenlijst. Dit geldt niet alleen voor de MIP-panden, maar ook voor andere objecten die vanwege hun monumentale waarde aangewezen dienen te worden. Ook diverse archeologische terreinen dienen een plekje op de lijst te krijgen zoals de middeleeuwse huisterp in de Hoekpolder, de voormalige openbare waterput in de Herenstraat en de resten van het middeleeuwse kasteel Huis te Blotinghe.

4.4.7. Actief informeren, preadvies & begeleiding

De gemeente Rijswijk wil zich met deze nota continuerend blijven richten op voorlichting en vooroverleg. Zij wil haar adviserende rol verder uitdiepen op verschillende manieren. De gemeente wil daarnaast streven een verbindende schakel te zijn tussen eigenaren van erfgoed, diverse kennis- en financieringsinstanties. Met de beschikbare kennis vervult zij actief de rol van vraagbaak en creatieve meedenker.

4.4.8. Bouwhistorisch onderzoek

In de Beleidsbrief Modernisering Monumentenzorg schetst de rijksoverheid de contouren van een nieuwe aanpak van de monumentenzorg. Een van de speerpunten in het nieuwe beleid is om cultuurhistorie een volwaardige rol te laten spelen in de ruimtelijke ordening. Zo wordt de aandacht voor cultuurhistorie verschoven van regelgeving achteraf (monumentenzorg als hindermacht) naar een zorgvuldige aanpak vooraf. Terwijl archeologie inmiddels een vanzelfsprekende wegingsfactor is bij ruimtelijke ontwikkelingen, zijn bouwhistorie en het bouwhistorisch onderzoek tot nu toe wat op de achtergrond gebleven. Zulk onderzoek blijkt in de praktijk veel nieuwe informatie op te leveren; over de panden én over de ontwikkeling van de historische structuur van de gemeente. Door sloop, restauratie en verbouwing gaat elk jaar een deel van de historisch waardevolle bebouwing verloren, zonder dat dit gedocumenteerd wordt. Ook bouwhistorie verdient daarom een serieuze plaats in het erfgoedbeleid van de gemeente.

Voorkomen moet worden dat de eigenaar van een monument financieel te zwaar wordt belast. Dat zou er toe kunnen leiden dat een eigenaar de onderzoeker onder druk zet, wat de objectiviteit in gevaar brengt. Bouwhistorisch onderzoek is subsidieabel gesteld met de subsidieverordening uit 2007.

Bouwhistorisch onderzoek kan ook leiden tot een beter begrip van de bouwfysische eigenschappen van een monument, dat bij restauratie en onderhoudswerkzaamheden gebruikt kan worden.

*Buitenplaats Overvoorde.
Bij het verwijderen van een
systeemplafond kwamen de
17e eeuwse beschilderde
moer- en kinderbinten
in het zicht. Dankzij de
oplettende bewoner werden
ze behouden.*

4.4.9. Instandhoudingssubsidie

Iedere eigenaar van een monument is de eerst verantwoordelijke als het gaat om onderhoud van zijn of haar eigendom. Uit landelijke ervaring blijkt dat de behoefte tot een restauratie vaak ontstaat door het (langdurig) achterwege blijven van periodiek onderhoud. Een substantiële restauratiesubsidie kan daarmee een beloning voor het niet-uitvoeren van periodiek onderhoud betekenen. Redenen waarom de rijksoverheid de onderhouds- en restauratieregeling enige jaren geleden verving door een instandhoudingsregeling (de BRIM) voor kleinschalige onderhoudsingrepen. De gemeente Rijswijk heeft sinds 2003 een verordening instandhoudingssubsidie voor haar gemeentelijke monumenten. De huidige regeling stamt uit 2007. Het College wil deze regeling in stand houden ter stimulering van regulier onderhoud. Zij wil monumenteigenaren bovendien nog beter ondersteunen en adviseren in het planmatig onderhoud (zie paragraaf 4.4.7)

Acties

- De gemeente gaat cultuurhistorie meewegen in ruimtelijke ordening door bij de actualisatie van bestemmingsplannen naast de verplichte analyse ook waardevolle gebieden aan te wijzen.
- De gemeente stelt de Cultuurhistorische Waardenkaart (CWK) vast waarmee een aantal identiteitsbepalende en cultuurhistorisch waardevolle gebieden zijn gemarkeerd. De bescherming van deze gebieden geschiedt via ruimtelijke instrumenten zoals bestemmingsplannen of een structuurvisie. Ook zal bij nieuwe ontwikkelingen in deze gebieden de cultuurhistorische waarde worden gebruikt als inspirator of uitgangspunt.
- Bij wijzigingen aan monumenten zal de gemeente d.m.v. vooroverleg bekijken of zaken vergunningsvrij kunnen worden uitgevoerd als de historische waarde hiermee niet in het geding komt.
- Waar mogelijk gaat de gemeente actief een rol spelen om herbestemming van karakteristieke en identiteitsbepalende gebouwen mogelijk te maken.
- De gemeente gaat onderzoeken of de gemeentelijke monumentenlijst actualisatie behoeft.
- Als eerste aanspreekpunt wil de gemeente zich blijven richten op voorlichting en vooroverleg met monumenteneigenaren.
- De gemeente gaat waar mogelijk samenwerken met verschillende partijen, zoals de provincie, om cultureel erfgoed op de kaart te zetten.

5. Voorlichting, communicatie en educatie

Onbekend maakt onbemind. Om cultureel erfgoed te behouden, moeten we informatie verspreiden en mensen betrekken. Aan de 'vraagkant' zijn verschillende doelgroepen te onderscheiden. Enerzijds gaat het om verspreiden van informatie over wijzigingen in regelgeving en het verstrekken van adviezen en gegevens aan projectontwikkelaars, eigenaren van monumenten, etc. Zij hebben vooral behoefte aan antwoorden op concrete vragen waarin het directe contact met de vakambtenaar een grote rol speelt. Anderzijds gaat het om een brede groep van belangstellenden die vooral geïnformeerd willen worden over de resultaten van onderzoek (bijvoorbeeld ontwerpers, studenten, historici, scholieren) of meer in algemene zin ('de geïnteresseerde burger'). Voor de brede groep van belangstellenden zijn verschillende vormen van informatieverstrekking mogelijk: via een website, publicaties, nieuwsbrieven, lezingen, 'social media', etc. Hieronder worden enkele mogelijkheden verder benoemd.

5.1. Publicaties, lezingen en rondleidingen

De afgelopen jaren is er met enige regelmaat een nieuwsbrief met recente archeologische ontdekkingen en andere cultuurhistorische wetenswaardigheden, gepubliceerd. Deze vond gretig aftrek onder de Rijswijkse bevolking en ontlokte vele enthousiaste reacties. De nieuwsbrief is ook op de gemeentelijke website te lezen. In de toekomst zal de gemeente met regelmaat een nieuwsbrief blijven publiceren. Bovendien betreft de gemeente de pers waar het kan in een vroeg stadium, zodat deze aandacht aan specifieke onderwerpen kan besteden, zorgt de gemeente voor regelmatige berichtgeving op de website, via de digitale nieuwsbrief van Rijswijk Regelrecht en benut zij de social media.

Leerlingen bij de opgraving aan de Klaroenstraat. Ze krijgen informatie over een opgegraven paardenskelet.

Elk jaar verschijnt een jaarverslag monumentenzorg en archeologie waarin punts-gewijs verslag wordt gedaan van allerlei activiteiten die in Rijswijk plaatsvonden.

Jaarlijks wordt een archeologische kroniek opgenomen in het jaarboek van de Historische Vereniging Rijswijk en een bijdrage geleverd aan de jaarlijkse archeologische kroniek van Zuid-Holland. In de archeologische kronieken wordt in het kort verslag gedaan van de recente archeologische ontdekkingen in Rijswijk.

Voor andere publicaties wordt verwezen naar paragraaf 3.4.3.

Andere manieren om kennis te delen is het houden van lezingen, het geven van rondleidingen en het organiseren van netwerkbijeenkomsten rond specifieke gebeurtenissen. Elk jaar vinden op uitnodiging van verenigingen in Rijswijk en daarbuiten lezingen en rondleidingen plaats.

5.2. Zichtbaar maken bouwhistorisch en cultuurlandschappelijk erfgoed

Zichtbaar maken

Een gevaar voor archeologisch erfgoed is dat het, in tegenstelling tot oude gebouwen, niet direct herkenbaar is in het straatbeeld. Om de bevolking bewust te maken van de bijzondere Rijswijkse geschiedenis die nog in de bodem aanwezig is, zal de gemeente zich sterk blijven maken voor het zichtbaar en tastbaar maken van het archeologisch erfgoed. Zo zijn recentelijk de contouren van het Huis ter Nieuwburg met natuurstenen banden aangegeven en is de informatie op enkele natuurstenen platen aangebracht. De dorpswaterput die in de Herenstraat is blootgelegd, is zichtbaar gehouden door middel van een glasplaat. Dit zijn beide elementen die het historische karakter en de eigenheid van Rijswijk versterken.

Heel soms is een archeologische vindplaats nog in het landschap zichtbaar. Een goed voorbeeld is een middeleeuwse huisterp in de Hoekpolder. Deze terp is ingepast in de calamiteitenberging en vanaf het naastgelegen fietspad duidelijk zichtbaar als een bult in het landschap. Een informatiebord verschaft informatie over de terp.

De reconstructie van een nederzetting uit de Romeinse tijd aan de Tubasingel (De Bult) is al meer dan veertig jaar geleden gemaakt, in 2001 geheel opgeknapt en wordt regelmatig door toeristen bezocht.

Bodemvondsten

Archeologische vondsten zijn beschikbaar voor expositiedoeleinden. Nu zijn in Museon prehistorische vondsten uit Rijswijk te zien waaronder een compleet gelicht graf van het prehistorische grafveld van Ypenburg.

Waar mogelijk zal worden doorgegaan met het uitdragen van de Rijswijkse cultuurhistorie door het houden van tentoonstellingen, het schrijven van publicaties, het geven van lezingen en rondleidingen en het zichtbaar maken van archeologisch erfgoed zoals dat gedaan is in het Rijswijkse Bos.

Museum Rijswijk

Museum Rijswijk is bij uitstek het platform om de geschiedenis van Rijswijk te vertellen. Het museum is uitgebreid en in 2013 heropend. Er zal worden bekeken of een selectie bodemvondsten in een (semi-)permanente opstelling geplaatst kan worden.

Monumentenborden

Bewustwording en waardering van de zichtbare cultuurhistorische waarden van de woonomgeving is al enige jaren een speerpunt voor het publieksgerichte beleid van de gemeente Rijswijk. De gemeente wil onverminderd verder gaan met het jaarlijks aanbrengen van een aantal monumentenborden. De monumentenborden informeren voorbijgangers over o.a. de geschiedenis, bouwstijl of zeldzaamheidswaarde van

het pand. De borden hebben een educatieve rol: er ontstaat een beeldverhaal van de bewoningsgeschiedenis, het culturele erfgoed. Het is een belangrijk middel om het historisch besef van Rijswijkers, bewoners, gebruikers en toeristen te versterken. Het is een waarborg voor het behoud van het Rijswijkse culturele erfgoed en maakt de gemeente aantrekkelijk als toeristische trekpleister.

Website

Op de website van de gemeente Rijswijk is een gedeelte dat aandacht besteedt aan de monumenten en archeologie in Rijswijk. De website bevat onder meer achtergrondinformatie, de digitale nieuwsbrieven en jaarverslagen, een 'toptien van archeologische vondsten in Rijswijk'. In de toekomst zal de informatie verder worden uitgebreid waaronder de digitale versie van deze beleidsnota. Ook zal er een digitaal informatiesysteem worden opgesteld voor geïnteresseerden en monumenteneigenaren waarin informatie over alle Rijswijkse monumenten terug te vinden is.

In Rijswijk is in 2013 een website gestart met de naam www.erfgoedrijswijk.nl. Aan deze site werken mee: de bibliotheek Rijswijk, de Historische Vereniging Rijswijk en het Museum Rijswijk/Rijswijks Historisch Centrum. De site besteedt aandacht aan het cultureel erfgoed in Rijswijk in de meest brede zin van het woord. Het archeologiedeel van deze site zal worden verzorgd door het cluster Monumentenzorg en Archeologie van Rijswijk en de Archeologische Werkgroep Rijswijk. Op een ander deel van de site gaat de gemeente informatie onderbrengen over Rijswijkse monumenten. Daarbij zal een afstemming moeten worden gevonden met de website van de gemeente Rijswijk om doublures te voorkomen.

Rijswijk Historisch Informatiecentrum

Het Rijswijks Historisch Centrum is sinds 1 januari 2013 onderdeel van het Museum Rijswijk. Voor publiekstaken, informatie verstrekking aan scholieren, etc. zal worden bekeken of er samenwerking mogelijk is.

Historische Vereniging Rijswijk

De Historische Vereniging Rijswijk (HVR) telt meer dan 400 leden en is opgericht in 1984. De HVR is een actieve vereniging die onder meer lezingen organiseert, een jaarboek uitgeeft en kritisch de ontwikkelingen in Rijswijk op het terrein van het cultureel erfgoed volgt. Ze vergroot daardoor het maatschappelijk draagvlak. De HVR is daarom een belangrijke partner in de zorg voor het cultureel erfgoed.

5.3. Open Monumentendag

Museum Rijswijk, de Archeologische Werkgroep Rijswijk en de Historische Vereniging spelen een logische en belangrijke rol bij de overdracht van de kennis van het Rijswijks cultureel erfgoed. De Open Monumentendag wordt ieder jaar vol enthousiasme georganiseerd door een werkgroep van de Historische Vereniging. De gemeente Rijswijk stimuleert en steunt de vereniging door deze bij te staan met communicatieve middelen en vakinhoudelijke input.

5.4. Monumentenprijs

Ieder jaar, op Open Monumentendag, reikt de gemeente de Monumentenprijs uit. Deze prijs is bedoeld voor particulieren of instanties die zich op een of andere manier inzetten voor behoud van het Rijswijkse cultureel erfgoed. De prijs bestaat uit een symbolisch geldbedrag en een aandenken.

5.5. Educatie en Onderwijs

De gemeente zou graag meer willen doen met educatieve projecten in samenwerking met bijvoorbeeld scholen. Echter de huidige middelen zijn ontoereikend om onderwijsprogramma's samen te stellen en te begeleiden. Dit zal de komende jaren helaas niet veranderen. Daarom zal de gemeente proberen hieraan bij te dragen, wanneer mogelijk en aan te sluiten bij initiatieven van anderen zoals van het Erfgoedhuis Zuid-Holland. De gemeente kan niet faciliteren maar als men (b.v. vanuit het onderwijs) met een vraag komt, dan zal ze toch kijken wat de mogelijkheden zijn.

5.6. Social media

Naast de traditionele communicatievormen zoals een papieren jaarverslag en nieuwsbrief, zal de gemeente actief gebruik gaan maken van social media. Dit betekent aan de ene kant gebruik maken van bestaande media zoals de gemeentelijke website en andere digitale fora en deze te actualiseren of verbeteren. Daarnaast zal in samenwerking met de afdeling communicatie ook worden gekeken naar het gebruik van facebook, twitter en andere social media om aandacht te vragen voor de historie van Rijswijk. Dit doen we al voor Open Monumentendag, maar kan breder uitgezet worden. Daarnaast zal waar mogelijk in samenwerking met andere partijen worden gekeken naar het gebruik van app's voor smartphones. Dit is echter afhankelijk van de projecten die gezamenlijk worden opgepakt en de daaraan gekoppelde financiële mogelijkheden.

*QR-code als één van de
mogelijke toepassingen van
nieuwe media om cultureel
erfgoed zichtbaar te maken.*

Acties:

- De gemeente zorgt voor regelmatige informatievoorziening via diverse kanalen (waaronder social media), afgestemd op de relatiegroep die ze wil bereiken (eigenaren, belanghebbenden, geïnteresseerden); daar waar mogelijk verbetert ze de kwaliteit van bestaande middelen.
- De gemeente benut kansen voor het in gesprek gaan met verschillende relatiegroepen (te denk valt aan netwerkbijeenkomsten rond speciale gebeurtenissen zoals het uitreiken van het jaarverslag)
- De gemeente zal bij nieuwe ontwikkelingen sturen om het zichtbaar maken van cultureel erfgoed in de omgeving.
- Bodemvondsten uit archeologische opgravingen in Rijswijk zal publiek toegankelijk blijven door samen te werken met lokale, regionale en nationale musea.
- De gemeente zal de bestaande samenwerking met erfgoedpartners als het Rijswijks Historisch Informatiecentrum, Bibliotheek Rijswijk, Museum Rijswijk, Archeologische Werkgroep Rijswijk en de Historische Vereniging Rijswijk continueren en waar mogelijk intensiveren.
- Een aantal publieksactiviteiten waaronder de jaarlijkse monumentenprijs en open monumentendag blijft de gemeente continueren.

6. Financiën

Voor de zorg voor het cultureel erfgoed zijn middelen nodig, zowel capaciteit, huisvesting, materieel als geld. Op de begroting is daarom een post opgenomen waaruit verschillende uitgaven worden gedekt. Door de bezuinigingsrondes van 2010, 2011 en 2012 is het budget ruim gehalveerd. Het resterende budget noopt daarom tot het maken van scherpe keuzes. De bedragen zijn overeenkomstig de begroting 2013.

Voor de gebouwde monumentenzorg is een bedrag van € 16.146,- beschikbaar waarvan het grootste deel is bestemd voor de onderhoudssubsidieregeling 'gemeentelijke monumenten'.

Voor archeologie is een werkbudget beschikbaar van € 78.333,-. Van dit bedrag worden vaste lasten gedragen als serverruimte voor beeldbestanden, gebruik van een GPS, kosten depot en diverse variabele lasten als tekenwerk, opstellen van rapportages als ook allerlei klein uitgaven.

Daarnaast is een bedrag ter grootte van € 21.940,- voor uitgaven op voor publieksgerichte activiteiten als monumentenborden, het jaarverslag, nieuwsbrief, publicaties, etc.

Het taakveld Archeologie verricht archeologisch onderzoek. Overeenkomstig het principe 'de verstoorder betaalt' worden de onderzoekskosten ten laste gebracht van het desbetreffende project. Er wordt gewerkt met kostenopgaven (offertes) en opdrachtverleningen zodat afspraken duidelijk zijn vastgelegd. De meeste projecten zijn interne projecten, dus de gemeente Rijswijk is de 'verstoorder'. Soms wordt ook voor een derde partij onderzoek verricht waarbij uiteraard ook de kosten ten laste worden gebracht van de verstoorder.

*Ansichtkaart uit 1996.
Rijswijks erfgoed en iconen
als trekker voor toeristen,
bewoners en ondernemers.*

Bijlage 1 Archeologische Waarden Kaart

Inleiding

De bij deze nota behorende Archeologische Waarden Kaart (AWK) is het belangrijkste instrument om het archeologische erfgoed te integreren in de ruimtelijke ordening. Op deze kaart zijn de bekende en te verwachten archeologische waarden aangegeven. Aan de hand van deze waarden is een beleid geformuleerd bij welke verwachting op welke manier archeologisch onderzoek moet worden gedaan in geval van bodemverstoring of juist bodemverstoring voorkomen dient te worden om de archeologische resten te behouden.

Wanneer bij de voorbereiding van bodemverstorende projecten als woningbouw geen onvoldoende rekening wordt gehouden met archeologische resten ontstaat een groot risico dat in een later stadium als nog de plannen aangepast moeten worden of onverwachte bodemvondsten worden gedaan met een vertraging als gevolg. Daarom is het beter om archeologie en cultuurhistorie vanaf het begin te betrekken bij de ontwikkeling van (nieuwe) plannen.

Het is daarnaast ook belangrijk dat bij de ontwikkeling van een gebiedsvisie en/of ontwerpbestemmingsplan al in het voortraject rekening wordt gehouden met de archeologische waarden, zoals die op de Archeologische Waarden Kaart (AWK) staan aangegeven. Dat voorkomt problemen als aanpassingen of vertragingen in een later stadium.

Bewoningsgeschiedenis

De Archeologische Waarden Kaart bestaat uit twee kaartbladen waarop de archeologische verwachting is weergegeven. De keuze voor twee kaarten hangt samen met de geologische ontwikkeling en de bewoningsgeschiedenis van Rijswijk. Deze is samengevat als volgt.

Door het toenemen van de temperatuur rees de afgelopen 10.000 jaar de zeespiegel. Aanvankelijk ging de stijging zeer snel. De Noordzee ontstond door het onderlopen van een laagvlakte. De kustlijn verschoof steeds meer landinwaarts bereikte in West-Nederland omstreeks 4100 voor Chr. de meest oostelijke positie. Deze lijn liep door het zuiden van Rijswijk. Daarna verschoof de kustlijn weer in westelijke richting. In het vlakke gebied leefden op lage duinen mensen. De bewoningsresten dateren van omstreeks 3800-3400 voor Chr. en behoren tot de oudste sporen van menselijke activiteiten in het kustgebied van West-Nederland. Voor het eerst werd in het kustgebied van West-Nederland in Rijswijk aanwijzingen gevonden van bewoning (bouwput Rijksweg 4 in 1984 en 1993). Enige jaren later werd op Ypenburg (toen nog van de gemeente Rijswijk) door Rijswijkse archeologen een nederzetting aangetroffen met zelfs een grafveld. Later werden nog enkele woonplaatsen rond Rijswijk gevonden. Door erosie is de oudste kustlijn met alle resten van bewoning in heel West-Nederland verdwenen en is alleen in de strook Leidschendam-Rijswijk-Wateringseveld nog een stukje van die oude kustlijn bewaard. Daardoor is de zone van nationaal belang.

Oude kustbewoners

Nog tijdens de bewoning langs 'de oude kustlijn' ontstond aan de zeezijde een nieuwe strandwal waarop duinvorming plaats vond. Deze zandrug strekt zich uit van Voorschoten tot in Wateringen. De Van Vredenburgweg markeert de lengteas van deze zandrug. Op deze zandrug wonen vanaf de prehistorie mensen. Het was immers een hoge en droge plek in een voor de mens nat maar aangenaam landschap. Tussen de oudste kustlijn en de strandwal lag een uitgestrekte strandvlakte waarin geïsoleerde duinen lagen. Dergelijke duinen zijn waargenomen bij de aanleg van de spoortunnel en de aanleg van een bouwput aan de Johan Braakensieklaan. Er lagen veel van dergelijke duinen in de strandvlakte en enkele van deze duinen zullen zeker door mensen zijn benut. Naar locatie, de spreiding en eventuele sporen

van bewoning op de duinen in de strandvlakte heeft tot op heden nog maar nauwelijks onderzoek plaatsgevonden.

Een nat landschap

Vanaf 3000 jaar voor Chr. is door vernatting van het landschap een dikke laag veen gegroeid. Deze veenlaag heeft in de loop van de eeuwen het oude kustlandschap en de strandvlakte volledig bedekt. Alleen de hoogste deel van de strandwal stak als een zandrug boven het veen uit. Het veengebied werd zeker door de mensen benut maar daar zijn weinig bewoningsresten meer van terug te vinden. Dat is veroorzaakt door een grote overstroming vanuit het Maasmondgebied. In de periode 500-150 voor Chr. drong de zee opnieuw het land binnen. Vanuit de Maasmond drong een grote getijdengeul door tot in Rijswijk om hier af te buigen richting Delft. Vanuit de hoofdgeul is een heel systeem van kleinere geulen vertakt door de hele regio. Het overstromingswater ruimde het grootste deel van het veenlandschap op en vanuit de geulen werd een dikke laag klei afgezet. Een groot deel van het bovenste deel van de bodem van Rijswijk bestaat daardoor uit een pakket klei en zand tot een dikte van ruim 2,5 meter.

De Romeinse tijd

Aan het begin van de jaartelling was het geulensysteem verland en vond door uitdroging inklinking van de bodem plaats. De oude kreekbeddingen en geuloevers kwamen als ruggen in het landschap te liggen. Deze hogere delen waren zeer geschikt voor bewoning. In de Romeinse tijd (eerste - derde eeuw na Chr.) kende het landschap een intensieve bewoning. Er stonden verschillende boerderijen waarvan een aantal in lintbebouwingen. Aan de Tubasingel (Rijswijk-De Bult) werd in 1967-1969 een nederzetting opgegraven waarvan het belangrijkste gebouw deels uit het kostbare steen was opgetrokken. Dit villa-achtig gebouw is uniek voor Zuid-Holland.

Rijswijk neemt in de Romeinse tijd een bijzondere plaats in. Op korte afstand stond de hoofdstad Forum Hadriani (nu: park Arentsburgh te Voorburg) van waaruit het gebied werd bestuurd. Rijswijk ligt letterlijk onder de rook van de stad waardoor de bewoning 'rijker' kan zijn dan verder af gelegen nederzettingen in Delfland. De villa van De Bult is er een goed voorbeeld van. Ook andere ontdekkingen zoals de vondst van een hoofdverkeersweg - de toenmalige A4 - waarlangs nota bene in Rijswijk zelfs twee zandstenen mijlpalen zijn gevonden, zijn hiervan een goed bewijs. Langs de weg lag een kanaal, het zogeheten kanaal van Corbulo. Dit kanaal is in Rijswijk

Reconstructie van de villa zoals die op De Bult heeft gestaan. Deze reconstructie staat nu in Alphen aan de Rijn en wordt gebruikt als Archeologiehuis Zuid Holland.

nog niet gevonden maar wel zijn er in 2005 aanwijzingen verkregen dat deze langs de Sir Winston Churchilllaan moet worden gezocht.

De Middeleeuwen

Aan het einde van de Romeinse tijd nam de bewoning sterk af. De bewoning vond vooral plaats op de zandgronden langs de kust en de oevers van rivieren. Tot op heden zijn er in Rijswijk geen sporen van bewoning gevonden van de periode vierde - elfde eeuw. Op basis van vondsten elders in de regio zijn dergelijke vondsten echter ook in Rijswijk te verwachten.

Vanaf de elfde eeuw nam de bevolking van Holland in aantal sterk toe. In dezelfde periode gingen woongronden langs de kust verloren door kusterosie en overstuivingen. De behoefte aan nieuwe landbouwgronden werd opgelost door het op grote schaal ontginnen van de klei- en veengebieden. In deze periode werd ook het Rijswijkse klei- en veengebied aan weerszijden van de strandwal in cultuur gebracht. De grens van Rijswijk strekte zich uit van de Kastanjewetering in het zuiden tot aan de Hoefkade, nu een straat in Den Haag, in het noorden. Over de Rijswijkse gemeenschap weten we nog maar weinig. Er zijn geen schriftelijke bronnen, kaarten of afbeeldingen uit die tijd overgeleverd. Voor de reconstructie van de geschiedenis is de gemeente aangewezen op archeologische gegevens. De boerderijen stonden verspreid in het klei- en veengebied als ook op de strandwal. Onderzoek in de Hoekpolder en de Plaspoelpolder toont aan, dat vanaf de late twaalfde eeuw veel woonplaatsen in het klei- en veengebied zijn verplaatst naar de landwegen.

De middeleeuwse samenleving was een hiërarchisch geordende samenleving. Deze sociale verschillen binnen de bevolking zijn af te leiden uit archeologische vondsten. Zowel op de strandwal als in het kleigebied wordt de status benadrukt door onder meer de bouw van kastelen als Te Werve en Den Burch en het omgrachten van woonplaatsen in de dertiende en de veertiende eeuw. Aanvankelijk werd gedacht dat dergelijke woonplaatsen alleen op de strandwal in het kleigebied voorkwamen maar recente vondsten in de Klaroenstraat (2007) en de Citerstraat (2011) tonen aan, dat ook in het kleigebied dergelijke woonplaatsen aanwezig zijn. Ook teruggevonden gebruiksvoorwerpen als luxe aardewerk en 'rijker' voedsel als jachtwild en geïmporteerde vruchten duiden op sociale verschillen.

Behalve boerderijen en omgrachte woonplaatsen verschenen ook andere vormen van bebouwing in Rijswijk. In de middeleeuwen stonden er twee kloosters: Sancta Maria in Monte Sion (Sionsweg) en Onze Lieve Vrouwe van Nazareth (Leeuwendaallaan). Beide kloosters zijn tijdens de reformatie (1572) geconfisqueerd en vervolgens gesloopt. In de Hoekpolder stond in de veertiende en vijftiende eeuw ook een uithof van de abdij van Egmond. Vanuit deze uithof exploiteerde deze belangrijke Hollandse abdij haar landerijen in dit deel van Delfland. Over de uithof is maar weinig bekend. Bij de Hoornburg stond in de zestiende eeuw een kapel. Deze is vermoedelijk ook in de periode 1572-1574 met de grond gelijk gemaakt. Naast deze gebouwen met een religieuze functie stonden verspreid in Rijswijk diverse poldermolens en een steenbakkerij.

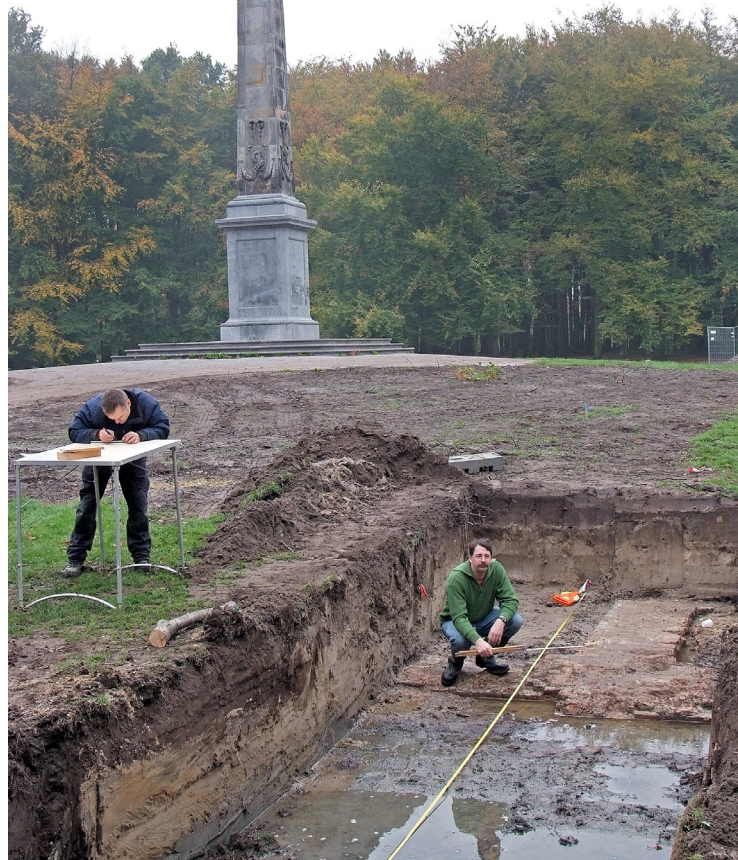
De beginjaren van de tachtigjarige oorlog markeerden het einde van de middeleeuwen in Delfland. Vooral de jaren 1572 -1574 waren dramatisch. De frontlinie liep dwars door de streek. Soldaten van beide partijen plunderden het platteland. De meeste middeleeuwse instituties hielden toen op te bestaan of gingen door in sterk gewijzigde vorm. Het platteland liep zware schade op maar dat werd in de jaren die volgden snel hersteld.

Arm en rijk

De welvaart leidde vanaf het einde van de zestiende eeuw tot de bouw van vele

buitenplaatsen. Rijswijk telde maar liefst zo'n 40 buitenplaatsen. Soms bestond een buitenplaats uit niet meer dan een boerderij met aangebouwde herenkamer en een fraaie siertuin, soms een groot landhuis met bijgebouwen, tuinen en tuinbeelden. De buitenplaats Sion behoorde tot de grootste buitenplaatsen van Delfland. De grootste en meest luxe buitenplaats was het paleis van Frederik Hendrik: het Huys ter Nieuwburch. Dit paleis werd gebouwd in 1630-1635 en gesloopt in 1786/1792. Daarnaast stonden langs de Vliet verschillende industriemolens en bleef de middeleeuwse steenbakkerij actief.

Tijdens herinrichting van het Rijswijkse Bos in 2009 werd ook gezocht naar de fundamenteën van het paleis van Frederik Hendrik.

Op de strandwal ontwikkelde zich een dorpskern die geleidelijk in omvang toenam. In de dorpskern staat ook een imposante kerk waarvan de oudste bouwphase minstens van de twaalfde eeuw dateert. Het is onbekend wanneer de dorpskern is ontstaan. De oudste, middeleeuwse, archeologische vondsten dateren uit de twaalfde eeuw. In de dorpskern woonden een groot deel van bevolking van Rijswijk, zowel welgestelden in hun voorname woningen als ambachtslieden en middenstanders als armen.

Het gebruik van de Archeologische Waarden Kaart

Rijswijk heeft een lange bewoningsgeschiedenis. Hierdoor bevinden zich in de bodem veel archeologische vindplaatsen waarvan verschillende vanwege de zeldzaamheid en/of wetenschappelijk belang behoudenswaardig zijn. Om de Archeologische Waarden Kaart overzichtelijk te houden is er voor gekozen om twee kaartbladen te maken en op elk kaartblad de archeologische verwachting in zones

weer te geven. Per zone wordt aangegeven in welke mate met archeologische resten rekening moet worden gehouden en hoe er mee om te gaan. De Archeologische Waarden Kaart is tevens de beleidskaart.

Archeologische Waarden Kaart Rijswijk; kaartblad Neolithicum, Brons- en IJzertijd
Dit kaartblad bevat de informatie uit de prehistorie. Het bijbehorende landschap ligt in het grootste deel van Rijswijk op een diepte van ruim twee tot drie meter beneden maaiveld. Alleen in de strook van de strandwal, dus in het noordelijk deel van Rijswijk, liggen dergelijke oude bewoningssporen veel minder diep. Enkele gebieden van Rijswijk bevatten als gevolg van diepgaande grondwerkzaamheden geen prehistorische bewoningsresten meer, enkele voorbeelden: het Elsenburgerbos (grote ontgroning uit ca. 1970-1975), de Rijswijkse spoortunnel en het verdiept aangelegde cunet van de rijksweg A4 (Plaspoelpolder/Hoekpolder).

Archeologische Waarden Kaart; kaartblad Romeinse tijd en de Late Middeleeuwen/ Nieuwe tijd

Het andere kaartblad bevat de bewoningsresten uit de Romeinse tijd en jonger. Deze bewoningsresten liggen in heel Rijswijk direct onder het maaiveld tenzij het is bedekt door een ophogingslaag, aangebracht in twintigste eeuw of later voor de aanleg van wegen en nieuwbouw. Diverse gebieden in Rijswijk bevatten geen bewoningssporen meer van deze periode waaronder diverse grote waterpartijen en ondergrondse parkeergarages. Er zijn meer gebieden in Rijswijk waar dergelijke ingrepen hebben plaatsgevonden. Deze gegevens zijn niet beschikbaar en zouden apart verzameld moeten worden indien daartoe de gemeenteraad besluit.

De Archeologische Waarden Kaart van Rijswijk bestaat uit twee kaarten. Dat is nodig vanwege de hoeveelheid informatie die op de kaarten is opgenomen. Bij het beoordelen van plannen zullen beide kaarten gebruikt moeten worden.

Het afzonderlijk aangeven van vindplaatsen op de kaartbladen is niet gedaan. Dat zou immers betekenen, dat alleen bekende (en ook door opgravingen al verdwenen lokaties) vindplaatsen wel op de kaart terecht komen maar niet de terreinen waarvan bekend is dat deze archeologische resten moeten bevatten maar waar tot op heden geen archeologisch onderzoek is gedaan. Dat klinkt cryptisch. Daarom een korte toelichting. Van sommige terreinen is uit historische bronnen bekend dat er een bewoning was, bijvoorbeeld de middeleeuwse woning Gruisbeek (gesloopt ca. 1746) maar heeft er nimmer een archeologisch onderzoek plaatsgevonden. Zonder twijfel zijn de overblijfselen als funderingen, puinbanen van uitgebroken muren, waterputten en huishoudelijk afval van de buitenplaats nog in de bodem aanwezig zijn. Een ander voorbeeld is de eerder genoemde woonplaats De Schilp. In combinatie met het graven van de bouwput van het zwembad De Schilp vond in 2000 een opgraving plaats waarbij resten van een woonplaats uit de Nieuwe Steentijd zijn gevonden. Op basis van de opgraving is duidelijk dat de resten zich buiten de bouwput in oostelijke, westelijk en noordelijke richting voortzetten. Er is geen discussie nodig. Rondom het zwembad De Schilp bevinden zich archeologische resten van het nederzettingsterrein in de bodem.

Provinciale kaarten

Het Rijk en Provincie hanteren eveneens beleidskaarten. Dit zijn de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden, de Archeologische Monumentenkaart (AMK) en de Cultuurhistorische Hoofdstructuur Zuid-Holland (CHS). De op deze kaarten geplaatste archeologische terreinen, de zogeheten AMK-terreinen, zijn verwerkt in de Rijswijkse Archeologische Waarden Kaart. Indien door recent onderzoek grenzen waren bij te stellen, dan is dat gebeurd. Daardoor kan een grens van een AMK-terrein iets afwijken dan van de grenzen, aangegeven op de CHS-kaart.

Archeologische Waarden Kaart Rijswijk

De Archeologische Waarden Kaart geeft een weergave op hoofdlijnen. De kaart zal door onderzoek voortdurend op detail niveau kunnen worden aangepast. Daarom zal bij de voorbereiding van plannen (groot als klein) het raadzaam en soms zelfs noodzakelijk zijn het BMA te raadplegen. De voorbereiding van de plannen vereist immers maatwerk.

De kaart kan echter niet vanwege elk detail steeds opnieuw worden vastgesteld door de gemeenteraad. De Archeologische Waarden Kaart bij deze nota wordt gebruikt tot een nieuwe nota wordt vastgesteld voor de periode vanaf 2018. Bij grote wijzigingen op de kaart kan eventueel een actuelere versie van de Archeologische Waarden Kaart tussentijds door de gemeenteraad worden vastgesteld.

Aan de Archeologische Waarden Kaart en deze nota is een erfgoedverordening verbonden.

Verder dient te worden gerealiseerd dat de bestemmingsplannen niet telkens aangepast kunnen worden aan elke wijziging van de Archeologische Waarden Kaart. De bestemmingsplannen zijn een momentopname van de periode waarin deze zijn vastgesteld. Daarom is overleg bij de voorbereiding van plannen waarbij grondwerk te pas komt (bodemsaneringen, infrastructurele projecten, bouwwerkzaamheden, herinrichting groengebieden, etc.) in een vroeg stadium - dus ontwerpfase en periode van vooroverleg - noodzakelijk. Dit overleg is niet alleen in het belang van de verantwoording die men heeft voor het archeologisch erfgoed maar ook om overbodig archeologisch onderzoek te voorkomen. In veel situaties is immers archeologisch onderzoek niet nodig.

Alle maatregelen met betrekking tot de archeologie en de beleidskaart moeten worden vertaald naar nieuwe bestemmingsplannen en beheersverordeningen. Een aantal bestemmingsplannen dateren van voor de vaststelling van deze beleidsnota. Voor nieuwe activiteiten binnen deze bestemmingsplannen zullen de nota met beleidskaarten moeten worden geraadpleegd.

Ook bij de voorbereiding voor infrastructurele werken als aanleg van wegen en leggen van kabels en leidingen, het voorbereiden van bodemsaneringen, de herinrichting van parken en sportterreinen, grondwaterpeilwijzigingen en andere bodemversturende werkzaamheden zullen de initiatiefnemers en voorbereiders gebruik moeten maken van de Archeologische Waarden Kaart.

De kaartlagen en de verwachtingen

De archeologische beleidskaart bestaat uit vijf periodespecifieke lagen, die betrekking hebben op:

1. de Nieuwe Steentijd;
2. de IJzertijd;
3. de Romeinse tijd;
4. de Late Middeleeuwen;
5. de Nieuwe Tijd.

Vrijwel alle bekende archeologische vondsten zijn uit deze perioden. Er zijn dus aanzienlijke hiaten in de bewoningsgeschiedenis van Rijswijk. Zo ontbreken bodemvondsten uit de jongste fase van de Nieuwe Steentijd (ca. 2500 - 2100 voor Chr.), de Bronstijd (2100 - 800 voor Chr.) en de Vroege Middeleeuwen (vierde - elfde eeuw). Mochten ooit toch vindplaatsen uit deze 'hiaten' te voorschijn komen, dan zijn dit vanwege de informatiewaarde belangrijke lokaties. In de onderzoeksagenda zijn vragen opgenomen die dan van toepassing zijn. Voor de Archeologische Waarden Kaart zullen dergelijke lokaties alleen al vanwege de zeldzaamheid behoudens-

waardig zijn en voor (verkenkend) onderzoek in aanmerking komen. Vanwege de landschapsontwikkeling (zie hiervoor) zullen dergelijke vindplaatsen vooral op de strandwal te verwachten zijn. De strandwal heeft op de Archeologische Waarden Kaart al een hoge verwachting gekregen. Deze verwachting is ook van toepassing op vindplaatsen uit de 'hiaten'.

Op de kaart Archeologische Waarden Kaart zijn de volgende verwachtingen opgenomen. Het beleid en vrijstelling gelden voor de 'verwachting' in het algemeen. Voor afzonderlijke vindplaatsen of delen die bijvoorbeeld al eerder onderzocht en/of zijn vrijgegeven kan een ander regime gelden.

- **Geen verwachting:**
Terreinen waar geen tot minimale archeologie wordt verwacht. Bijvoorbeeld terreinen waar bodemverstoring al heeft plaatsgevonden, of waar aantoonbaar geen (menselijke) activiteit heeft plaatsgevonden.
Vrijstelling activiteiten: geen archeologisch onderzoek nodig.
- **Lage verwachting:**
Beleid: er moet rekening worden gehouden met archeologische waarden. In dergelijke gebieden zijn wellicht weinig archeologische resten te verwachten maar als ze er aanwezig zijn, dan kan het gaan om waardevolle en zeldzame vindplaatsen.
Planologische bescherming: dubbelbestemming archeologie, aanlegvergunning.
Vrijstelling activiteiten: er geldt een vrijstelling van 100 m² en tot een diepte van 50 cm.
- **Middelhoge verwachting:**
Beleid: Onderzoek moet altijd, tenzij er andere redenen zijn, bijvoorbeeld een terrein is eerder al onderzocht en vrijgegeven.
Planologische bescherming: dubbelbestemming archeologie, aanlegvergunning.
Vrijstelling activiteiten: er geldt een vrijstelling van 100 m² en tot een diepte van 50 cm.
- **Hoge verwachting:**
Beleid: Terreinen mogen niet worden aangetast. Mocht toch grondwerk nodig zijn dan geldt altijd een onderzoeksverplichting, tenzij er andere redenen zijn, bijvoorbeeld een terrein is eerder al onderzocht en vrijgegeven. Hieronder vallen terreinen met hoge archeologische verwachting (CHS), terreinen die door het rijk, provincie of de gemeente zijn aangewezen als beschermd monument, als AMK-terrein zijn aangewezen en/of geregistreerde archeologische vindplaatsen en/of potentiële archeologische vindplaatsen.
Planologische bescherming: Vergunningsplichtig, zie WABO. Dubbelbestemming archeologie, aanlegvergunning.
Vrijstelling activiteiten: geen of alleen op basis van een te bepalen diepte per gebied of vindplaats.

Legenda

1
Verwachting:
geen verwachting
Beeld:
Geen archeologisch onderzoek nodig.
Vrijstelling activiteiten:
Geen beperkingen.

2
Verwachting:
Lage verwachting Neolithicum
Lage verwachting Brons- en IJzertijd
Beeld:
BMA betrekken bij planontwikkeling.
Controldooringen bij plannen die dieper reiken dan
de laagpakket van Woldereen en het Hollandveen,
of die de top van het Laagpakket van Wormer
doordringen.
Vrijstelling activiteiten:
100 m².

3
Verwachting:
Middelste verwachting Neolithicum
Lage verwachting Brons- en IJzertijd
Beeld:
BMA betrekken bij planontwikkeling.
Controldooringen bij plannen die dieper reiken dan
de laagpakket van Woldereen en het Hollandveen,
dat die tot in de top van het Laagpakket van Wormer
doordringen en die de top van dit laagpakket op ongeveer
2 tot 5 m - NAP.
Dubbelbestemming archeologie.

Vrijstelling activiteiten:
100 m². Vonder onderzoek of beschermende maatregelen
archeologie van restanten voor onderzoek.

4
Verwachting:
Hoge verwachting Neolithicum
Lage verwachting Brons- en IJzertijd
Beeld:
BMA betrekken bij planontwikkeling.
Boronderzoek bij plannen die dieper reiken dan
de laagpakket van Woldereen en het Hollandveen,
dat die tot in de top van het Laagpakket van Wormer
doordringen en die de top van dit laagpakket op ongeveer
2 tot 5 m - NAP.
Dubbelbestemming archeologie.
Vrijstelling activiteiten:
Geen of alleen op basis van een te bepalen diepte
per gebied of veldplaats.

5
Verwachting:
Hoge verwachting Neolithicum
Hoge verwachting Brons- en IJzertijd
Beeld:
Vergaansplichtig, zie WABO. Dubbelbestemming
archeologie aanlegvergunning, vrijstelling tot een diepte
van 50 cm - NAP.
Geen aantastingen van de archeologische vindplaatsen
toestaan.
Vrijstelling activiteiten:
Geen of alleen op basis van een te bepalen diepte
per gebied of veldplaats.

6
Verwachting:
Hoge verwachting Neolithicum
Hoge verwachting Brons- en IJzertijd
Beeld:
Vergaansplichtig, zie WABO. Dubbelbestemming
archeologie aanlegvergunning, vrijstelling tot een diepte
van 50 cm - NAP.
Geen aantastingen van de archeologische vindplaatsen
toestaan.
Vrijstelling activiteiten:
Geen of alleen op basis van een te bepalen diepte
per gebied of veldplaats.

Legenda

1

Geen verwachting

Beleid:
Geen archeologisch onderzoek nodig.

Vrijdijding activiteiten:
Geen beperkingen.

2

Lage verwachting Romeinse tijd
Lage verwachting Late Middeleeuwen/jonger

Beleid:
BMA bereiken bij planontwikkeling. Eten met berekening tot vooronderzoek worden per situatie bekeken.

Vrijdijding activiteiten:
Vrijdijding tot 100 m² en voor werkzaamheden tot 50 cm beneden maaiveld.

3

Lage verwachting Romeinse tijd
Middelghe verwachting Late Middeleeuwen/jonger

Beleid:
BMA bereiken bij planontwikkeling. Vooronderzoek (voorafgaand aan planontwikkeling) wordt uitgevoerd. De resultaten worden per situatie bekeken. Beoogde maatregelen afhankelijk van resultaten vooronderzoek.

Vrijdijding activiteiten:
Vrijdijding tot 100 m² en voor werkzaamheden tot 50 cm beneden maaiveld.

4

Lage verwachting Romeinse tijd
Hoge verwachting Late Middeleeuwen/jonger

Beleid:
Planologische bescherming: vergoeding bijleg, zie WABO.
Dubbelbestemming archeologie, aanlegvergunning. De eisen met betrekking tot vooronderzoek worden per situatie bekeken. Beoogde maatregelen afhankelijk van resultaten vooronderzoek.

Vrijdijding activiteiten:
Geen of alleen op basis van een te bepalen diepte per gebied of vrijplaats.

5

Lage verwachting Romeinse tijd
Hoge verwachting Late Middeleeuwen (terp)

Beleid:
Planologische bescherming: vergoeding bijleg, zie WABO.
Dubbelbestemming archeologie, aanlegvergunning. De eisen met betrekking tot vooronderzoek worden per situatie bekeken. Beoogde maatregelen afhankelijk van resultaten vooronderzoek.

Vrijdijding activiteiten:
Geen vrijdijding.

De locatie is een terp, leeward in de tussende eeuw.

6

Middelghe verwachting Romeinse tijd
Middelghe verwachting Late Middeleeuwen/Nieuwe tijd

Beleid:
BMA bereiken bij planontwikkeling.
(Vooronderzoek verplicht. De eisen met betrekking tot vooronderzoek worden per situatie bekeken. Beoogde maatregelen afhankelijk van resultaten vooronderzoek.

Vrijdijding activiteiten:
Vrijdijding tot 100 m² en voor werkzaamheden tot 50 cm beneden maaiveld.

7

Middelghe verwachting Romeinse tijd
Hoge verwachting Late Middeleeuwen/Nieuwe tijd

Beleid:
Dubbelbestemming Archeologie (aanlegvergunning). Vrijdijding tot een diepte van 50 cm beneden maaiveld. Geen aantastingen van de archeologische vrijplaatsen toegestaan.

Vrijdijding activiteiten:
Vrijdijding tot een diepte van 50 cm beneden maaiveld.

8

Middelghe verwachting Romeinse tijd
Hoge verwachting Late Middeleeuwen/Nieuwe tijd

Beleid:
Dubbelbestemming Archeologie (aanlegvergunning). Vrijdijding tot een diepte van 50 cm beneden maaiveld. Geen aantastingen van de archeologische vrijplaatsen toegestaan.

Vrijdijding activiteiten:
Vrijdijding tot een diepte van 50 cm beneden maaiveld.

9

Middelghe verwachting Romeinse tijd
Hoge verwachting Late Middeleeuwen/Nieuwe tijd

Beleid:
Dubbelbestemming Archeologie (aanlegvergunning). Geen aantastingen van de archeologische vrijplaatsen toegestaan.

Vrijdijding activiteiten:
Vrijdijding tot een diepte van 50 cm beneden maaiveld.

10

Hoge verwachting Romeinse tijd
Hoge verwachting Late Middeleeuwen/Nieuwe tijd

Beleid:
Dubbelbestemming Archeologie (aanlegvergunning). Geen aantastingen van de archeologische vrijplaatsen toegestaan.

Vrijdijding activiteiten:
Vrijdijding tot een diepte van 50 cm beneden maaiveld.

De locatie is een terp, leeward in de tussende eeuw.

Bijlage 2 Cultuurhistorische Waardenkaart

De Cultuurhistorische waardenkaart markeert een aantal cultuurhistorisch waardevolle en identiteitsbepalende gebieden en structuren in de gemeente Rijswijk. Bij nieuwe projecten en in bestemmingsplannen zal een gedetailleerde cultuurhistorische analyse worden verricht zodat deze waarden beschermd kunnen worden. Hieronder volgt een beknopte beschrijving per gebied of structuur.

Landgoederen (twaalfde - negentiende eeuw)

De zone Landgoederen vormt een belangrijk deel van het gemeentelijke erfgoed. Ze vertelt het verhaal van de opkomst van middeleeuwse kastelen en buitenplaatsen vanaf zeventiende tot de negentiende eeuw. Het gebied is grotendeels gelegen langs de Van Vredenburgweg, op enkele lokaties in de nabijheid van de Vliet en bij het historische centrum na. De landgoederen zijn voornamelijk op de strandwal of op de rand hiervan gebouwd. Een landgoed bestaat uit een hoofdgebouw met bijgebouwen en een tuin. Nog bestaande buitenplaatsen zijn o.a. Overvoorde, De Voorde, Te Werve, Den Burgh, Ter Nieuburch (tuin), Welgelegen, Cromvliet, Hoornwijck en Zuidhoorn. In het bestemmingsplan zullen maatregelen worden getroffen om de bestaande kwaliteiten van de landgoederen en de groene buffers in stand te houden. Om de componenten die een buitenplaats maken te beschermen heeft de provincie Zuid-Holland in de Verordening Ruimte zogenaamd landgoedbiotopen aangewezen. Gemeenten zijn verplicht om bij de actualisatie van bestemmingsplannen rekening te houden met de biotopen door beschermende maatregelen te treffen. Daarnaast is dit gebied door de provincie aangewezen als Erfgoedlijn. Dat betekent dat zij tussen 2013 en 2016 projecten zal co-financieren die de cultuurhistorische waarden van de erfgoedlijn versterken.

Historische dorpskern (zevende tot negentiende eeuw)

De historische dorpskern van Rijswijk kent een ontwikkeling vanaf de twaalfde eeuw. De verhoogde ligging van de strandwal vormde de basis voor permanente bewoning. Het historisch centrum bezit nog steeds een grote historische waarde. Deze komt voort uit de historische bebouwing en historische inrichting. Deze waarde wordt door bewoners, ondernemers en bezoekers hoog gewaardeerd. In de loop van de tijd zijn er echter ook ontwikkelingen geweest die het historische karakter hebben aangetast. Daarom zal naast het aanwijzen van monumenten, ook meer aandacht zijn voor de historische inrichting van het gebied. In het bestemmingsplan worden maatregelen getroffen om historische kwaliteiten te behouden en nieuwe ontwikkelingen mogelijk te maken binnen de historische kaders van het gebied.

Vlietzone

De Vliet (samen met de Trekvllet) vormt naast de Landgoederenzone één van de identiteitsdragers van Rijswijk. De Vliet, vermoedelijk in de twaalfde eeuw gegraven had als functie om het overtollige water uit de naastgelegen polders af te voeren en kon tevens worden gebruikt om personen of goederen te vervoeren. Vervoer over het water was tot de negentiende eeuw veelal comfortabeler dan de bestaande landwegen. Vanaf de zeventiende eeuw verrezen langs de Vliet buitenplaatsen en kreeg de Vliet tevens een recreatieve waarde. Langs groot gedeelte van de Vlietoevers is de historische inrichting nog steeds aanwezig. Dit is te zien aan de buitenplaatsen, gemalen, het jaagpad en het polderlandschap (Pasgeld, zie ook historische verkaveling). Deze inrichting wordt zeer hoog gewaardeerd door bewoners en toeristen (waaronder recreatie vaart). Daarnaast is de Vliet door de provincie aangewezen als Erfgoedlijn van de provincie. Om de bestaande historische kwaliteiten van de Vliet te bewaken zullen maatregelen worden getroffen om deze waarde in stand te houden. In bestemmingsplannen zal het gebied worden beschermd, daarnaast zullen nieuwe ontwikkelingen worden getoetst aan de effecten op de historische waarden en waar nodig bijgesteld.

Historische verkaveling

Op een aantal lokaties in Rijswijk is de historische polderverkaveling in het landschap nog aanwezig. Met de verstedelijking van Rijswijk komen dergelijke lokaties steeds meer onder druk te staan. Het resterende polderlandschap toont de ontginningsgeschiedenis van het Rijswijkse klei- en veengebied en daarmee de agrarische geschiedenis die nog op een paar lokaties zichtbaar is. Bij nieuwe ontwikkelingen zal de gemeente sturen op inpassing en behoud van deze gebieden. In bestemmingsplannen zal zij deze gebieden, waar mogelijk beschermen. Eén van deze gebieden neemt een bijzondere plek in. Dit betreft het poldergebied in de Hoekpolder, langs de Molenwetering. Dit gebied valt binnen een door de provincie Zuid-Holland aangewezen Molenbiotoop. Dit gebied is aangewezen als 500 meter brede bufferzone waar geen hoge bebouwing mag worden gerealiseerd, teneinde de windtoevoer voor de monumentale Schaapweimolen te garanderen. In het bestemmingsplan zijn maatregelen getroffen om de biotoop te beschermen.

Uitbreiding 1850-1900

Een deel van het historische centrum rondom de Laan Hofrust en het gebied tussen de Haagweg, Lindelaan, Willemstraat en de Herenstraat is aan het einde van de negentiende eeuw tot stand gekomen. Veelal op particulier initiatief werden woningen gerealiseerd. Deze eerste stedenbouwkundige uitbreiding van het oude dorp is grotendeels intact en beschikt nog over een grote historische kwaliteit. Deze is gelegen in de individuele ontwerpen van de woningen, die samen de kwaliteit van de wijk bepalen. Een aantal woningen in deze wijk zijn aangewezen tot monument. In het bestemmingsplan zullen maatregelen worden getroffen om de kwaliteit van het historische straatbeeld te behouden.

Uitbreiding 1900 -1940

Een groot gebied, rondom het oude centrum van Rijswijk valt onder de vooroorlogse stadsuitbreiding. De wijken die hier onder vallen zijn Oud-Rijswijk, de Bomenbuurt, Welgelegen, Rembrandtkwartier, Havenkwartier, Cromvliet en Leeuwendaal. Deze wijken worden gekenmerkt door jonge bouwkunst veelal in Art-nouveau of Neo-Renaissance en of Chaletstijl gebouwd. Ook zijn stijlen herkenbaar als de Haagse- en Amsterdamse School. Ze maken onderdeel van een groter stedenbouwkundig plan dat deels werd gerealiseerd, maar daardoor getuigt het van een grote onderlinge samenhang. In tegenstelling tot de naoorlogse stadsuitbreiding, worden deze gebieden gekenmerkt door de menselijke maat en veel groen. Vanwege de samenhang tussen het architectonisch en stedenbouwkundig ontwerp is het belangrijk om gebiedsgerichte bescherming op te leggen. Daarom zal ook voor deze gebieden in het bestemmingsplan maatregelen worden getroffen om de historische kwaliteit in stand te houden.

Uitbreiding 1945-1960

Het grootste deel van Rijswijk is na WOII gebouwd. De periode 1945-1960 wordt getypeerd als de wederopbouwperiode. Dit was een periode na WOII waarin het land weer werd opgebouwd na de vernietigingen van de oorlog en waar, anticiperend op een stijgende bevolkingsgroei, nieuwe woningen moesten worden gebouwd. Dit is tevens binnen de architectuurgeschiedenis een periode waarin nieuwe visies en technologische ontwikkelingen de stempel drukte op de nieuwe architectuur een stedenbouw. Deze zijn ook in de Rijswijk herkenbaar. Op de kaart zijn een aantal markante wederopbouwgebieden aangewezen. Naast objecten is het ook de stedenbouwkundige inrichting die bepalend is voor de kwaliteit van deze wijken. De naoorlogse stedenbouw typeert zich door grote hoge blokken, van herhalende bouwvolumes met daartussen veel gemeenschappelijk groen. De wooneenheden ogen veelal identiek, wat zorgt voor ritme en maatverhouding. In bestemmingsplannen zal gekeken worden hoe de kwaliteit van deze gebieden in stand kan blijven, zonder nieuwe ontwikkelingen uit te sluiten.

Historische landwegen

In het gebied resteren een aantal belangrijke historische landwegen. Deze wegen zijn lang bepalend geweest voor de bereikbaarheid van Rijswijk en voor de stedenbouwkundige inrichting. Een aantal van deze historische wegen zijn in de kaart aangegeven. In bestemmingsplannen zullen maatregelen worden getroffen om historische wegen te behouden. Enkele historische wegen zijn: Van Vredenburgweg, Herenstraat, Geestbrugweg, Jaagpad, Delftweg, Winston Churchilllaan en het spoortracé.

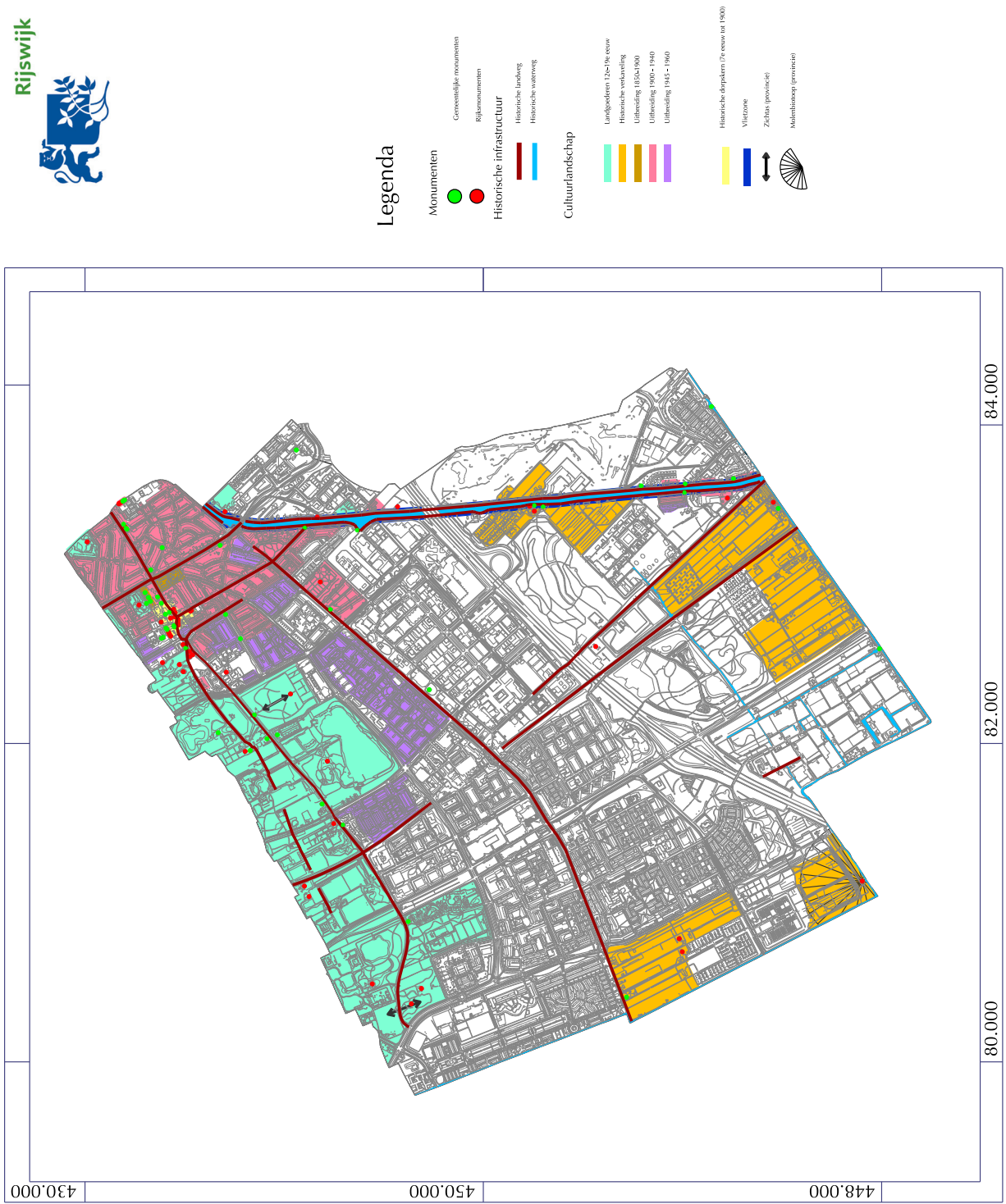
Historische waterwegen

In het gebied resteren een aantal belangrijke historische waterwegen. Tot in de negentiende eeuw was transport over water de belangrijkste wijze van vervoer. Naast de Vliet, Zandvaart en Spieringswetering, bestaan er ook nog een aantal oude sloten die een belangrijke rol hebben gespeeld in de waterhuishouding van het landschap. Deze structuren zullen waar mogelijk worden beschermd en hersteld.

De Kleiweg (de huidige Sir Winston Churchilllaan) op een ansichtkaart uit 1913. Deze foto is gemaakt vanaf de hoek Kerklaan in de richting van de Hoornbrug. Rechts ligt het park van Huis te Hoorn. Herkomst afbeelding: <http://members.casema.nl/franksmulders/ansicht>

Cultuurhistorische Waardenkaart

Bijlage 3. Monumentenlijst (gemeentelijke en rijksmonumenten)

Rijksmonumenten.

20040 Delftweg 50
20041 Molenwetering 2
20042 Endehoekseweg 9, 9a, 9b
20043 Geestbrugkade 18-18a
20044 Geestbrugkade 19
20045 Geestbrugkade 20
20046 Herenstraat 62 ong.
20047 Herenstraat 62b
20048 Herenstraat 67
20049 Herenstraat 69
20050 Herenstraat 79
20051 Herenstraat 81
20052 Herenstraat 83-85
20053 Herenstraat 87, 87a, 87b
20054 Herenstraat 89
20055 Jaagpad 6
20056 Jan Thijssenweg 2
20060 Julialaantje 28
20065 Kerklaan 46
20066 Kerklaan 48
20067 Laan te Blotinghe 2-4
20068 Laan Hofrust 2-4
20069 Ruysdaelplein 39
20070 Schoolstraat 4
20071 Schoolstraat 6
20072 Schoolstraat 8
20073 Schoolstraat 8
20074 Schoolstraat 10
20075 Schoolstraat 12-14
20076 Schoolstraat 32
20077 Sir Winston Churchilllaan 1009-1009a
20078 Van Vredenburgweg 10
20079 Van Vredenburgweg 12
20080 Van Vredenburgweg 22-24, 24c
20081 Van Vredenburgweg 24a-24b
20082 Van Vredenburgweg 985-987
20084 Van Vredenburgweg 162
20086 Van Vredenburgweg bij 79
506286 Van Vredenburgweg 158
518151 Delftweg 32
518152 Van Vredenburgweg 150 vm.

Complexen

506917 Julialaantje 2 vm. buitenplaats Welgelegen, bestaande uit:

506916 Julialaantje 2
506924 Julialaantje 2a, 4a
506925 Julialaantje bij 4
506926 Julialaantje 4
506927 Julialaantje bij 2

506928 Julialaantje bij 2
506929 Julialaantje bij 4
506930 Julialaantje bij 2

**515691 Van Vredenburgweg 105 Recreatiepark en vm. historische buitenplaats
Te Werve, bestaande uit:**

515692 Van Vredenburgweg 105
515693 Van Vredenburgweg bij 105
515694 Van Vredenburgweg bij 105
515695 Van Vredenburgweg bij 105
515696 Van Vredenburgweg bij 105
515697 Van Vredenburgweg bij 105
515698 Van Vredenburgweg bij 105
515699 Van Vredenburgweg bij 105
515700 Van Vredenburgweg bij 105
515701 Van Vredenburgweg bij 105

518120 Van Vredenburgweg 67-69 R.K. Kerk H. Bonifacius, bestaande uit:

518121 Van Vredenburgweg 69
518122 Van Vredenburgweg 67

**518123 Sir Winston Churchilllaan 231b-233 algemene begraafplaats,
bestaande uit:**

518124 Sir Winston Churchilllaan 233
518125 Sir Winston Churchilllaan 231c, d, 233
518126 Sir Winston Churchilllaan bij 233

518132 Beetslaan 251 vm. buitenplaats Cromvliet, bestaande uit:

20039 Beetslaan 251
518133 Beetslaan 251
518132 Beetslaan 251

**518127 Lange Kleiweg 100 boerderijcomplex Paulinaburch, bestaande
uit:**

518128 Lange Kleiweg 100
518129 Lange Kleiweg 98
518130 Lange Kleiweg bij 100
518131 Lange Kleiweg bij 100

518134 Jaagpad 7 vm. boerderijcomplex Vlietzig, bestaande uit:

518135 Jaagpad 7
518136 Jaagpad 7
518137 Jaagpad 7

518138 Geestbrugweg 66 woonhuis Leeuwendaal, bestaande uit:

518139 Geestbrugweg 66
518140 Geestbrugweg 66

518141 Haantje 11 boerderijcomplex Breedam, bestaande uit:

518142 Haantje 11
518143 Haantje 11
518144 Haantje 11
518145 Haantje 11
518146 Haantje 11
518147 Haantje 11

518148 Jaagpad 148b, 148c complex watertoren, bestaande uit: (ex GM 01)

518149 Jaagpad 148c

518150 Jaagpad 148b

522873 Van Vredenburgweg 174 historische buitenplaats Overvoorde, bestaande uit:

522874 Van Vredenburgweg 174

522875 Van Vredenburgweg bij 174

522876 Van Vredenburgweg bij 174

530644 Van Vredenburgweg bij 174

Gemeentelijke monumenten.

GM 003 Tollensstraat 2a,b,c

GM 004 Tollensstraat 2d-4

GM 006 Doelenstraat 15

GM 007 Doelenstraat 19

GM 008 Herenstraat 68

GM 009 Laan van Hoornwijk 25-29

GM 011 Haantje 14

GM 012 Herenstraat 24

GM 013 Delftweg 79

GM 014 Herenstraat 40-44

GM 014 Schoolstraat 20

GM 015 Herenstraat 64-66 / Kerkstraat 1

GM 016 Oranjelaan 39

GM 017 Geestbrugweg 68-70

GM 019 Geestbrugweg 2-8/ Oranjelaan 1

GM 020 Geestbrugweg 64

GM 023 Laan Hofrust 1

GM 024 Laan Hofrust 3-5

GM 025 Laan Hofrust 7-9

GM 026 Delftweg 132

GM 028 Delftweg 103

GM 030 Geestbrugkade 27

GM 031 Geestbrugkade 21, 22, 22a

GM 032 Geestbrugkade 23, 24, 25, 26

GM 033 Koninginnelaan 1

GM 034 Van Vredenburgweg 975

GM 035 Van Vredenburgweg 70-72

GM 036 Van Vredenburgweg 83-87

GM 038 Schoolstraat 18

GM 040 Van Vredenburgweg 122-124-126

GM 045 Julialaantje 30

GM 047 Sir W. Churchilllaan 1021-1023

GM 049 Julialaantje 22-24

GM 052 Van Vredenburgweg t.o. 152 brug vm. buitenplaats Hilvoorde

GM 053 Laan te Blotinghe / Julialaantje keermuur brug vm. Huis te Blotinghe

GM 054 Jaagpad (bij gemaal) hekwerk / rolpaal

GM 055 Laan Hofrust bij 2 brug met hek

GM 056 Van Vredenburgweg bij 79 brug

GM 057 Steenplaetsbrug Steenplaetsbrug

GM 058 Huis te Hoornkade / Thierenskade Elzebrug

GM 060 J. Israëlsaan / Frans Halskade Frans Halsbrug

GM 061 Rembrandtkade / Frans Halskade Rembrandtbrug

GM 062 Jaagpad / Pasgeldlaan hekwerk

GM 063 Jaagpad / Thierenskade hekwerk

GM 064 Haagweg 176-180
GM 064 Snijlaan bij 49 fundering Broekmolen
GM 001 A4 segment Hoekpolder archeologische vindplaats (ook: GM 106)
GM 005 Nicolaas Beetslaan 97
GM 023 Kerklaan 26, 28, 38
GM 032/033 Sir W. Churchillaan 241-243
GM 033 Sir W Churchillaan 277-279
GM 037 Tollensstraat 8a-10
GM 038 Van Vredenburgweg ong. archeologische vindplaats huis Steenvoorde en Romeinse resten
GM 051 Sionsweg / Spieringswetering Sionsbrug (vm. buitenplaats Sion).

Colofon

Correspondentieadres:

Gemeente Rijswijk
Afdeling Stad en Samenleving
Bureau Monumentenzorg en Archeologie
Postbus 5305
2280 HH Rijswijk

Tel: (070) 326 1973
Fax: (070) 326 1410
E-mail: Archeologie@rijswijk.nl

Bezoekadres:
Stadhuis Rijswijk
Bogaardplein 15
2285 DP Rijswijk

Titel: Tussen Oud en Nieuw, Actualisering nota Cultureel Erfgoed
gemeente Rijswijk

© Copyright Gemeente Rijswijk

De gemeente Rijswijk aanvaardt geen aansprakelijkheid voor
eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van resultaten van
dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.